

Kunnskap for Bærekraftig utvikling

en oversikt over tilbud til voksne i Norden

"Livets tre" - en bit av veggkunsten (Foto: Sagene samfunnshus)

Kartlegging av Klima og Miljø i voksen og etteruddannelserne, i Norden

I 2009 ga Nordisk Ministerråd ut rapporten "Hållbar utveckling – En ny kurs för Norden¹". Rapporten sier om utdanning under kapittel 5.1: "Utbildning för hållbar utveckling syftar till att utveckla kunskap, färdigheter, förmåga och visioner för en hållbar livsstil och att ge medborgarna de insikter som behövs för nödvändiga omställningar. Bygandet av en hållbar framtid förutsätter visioner om förändringsbehoven, ansvar för den nationella och globala jämlikheten, fördelning av välståndet samt förmåga att sammanjämka olika intressen. Mål för utbildning för hållbar utveckling ska ställas upp utgående från den egna kulturen samt de lokala sociala, ekonomiska och miljömässiga förhållandena. Det är samtidigt viktigt att beakta den globala dimensionen".

Nordisk Ministerråd ønsker med bakgrunn i dette å få innsikt i hvilken grad voksne får mulighet til å utvikle kunnskap og ferdigheter for å kunne påvirke en bærekraftig utvikling. Hva slags læringstilbud finnes for voksne i Norden innenfor klima og miljø? Voksnes læringsbehov er individuelle og sammensatt, og det er frivillig å ta utdanning som voksen, derfor vil tilbud til voksne om kunnskap for en bærekraftig utvikling være et spørsmål om å motivere, legge til rette for og engasjere. Nordisk Ministerråd ønsker kunnskap om hvilke tilbud som finnes og ba om en enkel kartlegging for å kunne :

- Vise eksempler på praksis med henblikk på erfaringsutveksling og nordiske eksempler
- Være grunnlag for konkrete sammenligninger
- Være grunnlag for erfaringsutveksling til gjensidig inspirasjon og læring mellom de nordiske landene.
- Kunne danne grunnlag for utarbeidelse av hensiktsmessige og effektive strategier for utvikling og implementering av nye utdannings elementer innen klima og miljø.

Voksenopplæringsforbundet (VOFO) fikk oppdraget med å gjennomføre en slik kartlegging i løpet av 2010 og 2011. I overenstemmelse med FN-prosessen har vi valgt å benytte bærekraftig utvikling som et overordnet begrep, som setter klima- og miljøutfordringene i et mer helhetlig perspektiv.

Vi forsøker å svare på oppdraget ved å gi et bilde av voksnes muligheter til å delta, lære og engasjere seg i bærekraftig utvikling i Norden, men er helt klar

over at dette ikke er dekkende for aktiviteter og tilbud. Spesielt er det vanskelig å skille tilbud rettet spesielt mot voksne fra tilbud til ordinære studenter i universitet og høyskoler.

Kartleggingen er utført av Voksenopplæringsforbundet. Men det faglige samarbeidet med ved seniorrådgiver Kirsten Paaby i Stiftelsen Idébanken har vært uvurderlig for arbeidet med rapporten. Hun har skrevet hovedartikkelen som gir en god oversikt over arbeidet med bærekraftig utvikling i Norden og reiser en del viktige problemstillinger.

Takk også til ressurspersonene fra de forskjellige nordiske landene for verdifull deltakelse og engasjement:

Carl Lindberg	Den svenske Kommittén för Hållbar Utveckling	Sverige
Ingegerd Akselsson Le Douaron	Folkbildningsrådet	Sverige
Ulrica Taylor	Bildningsforum/ Förbundet för arbetar- och medborgarinstitut	Finland
Tove Holm	Yrkeshögskolan Novia	Finland
Sigrún Pálsdóttir	Landvernd	Island
Thora Bryndis Thorisdottir	Landvern/GAP in Iceland	Island
Lars Myrthu-Nieslen	Øko-net / Netværket for økologisk folkeoplysning og praksis	Danmark
Niels Larsen	University College Lillebælt	Danmark
Odd Erik Randen	Studieforbundet Natur og Miljø	Norge
Ulf Bård Ergo	Vestoppland Folkehøgskole	Norge
Kirsten Paaby	Stiftelsen Idébanken	Norge

VOFO, juni 2011
Ellen Stavlund

¹ http://www.mst.dk/NR/rdonlyres/8F12C17E-9789-471D-9E5C-8870A7DE2ED3/0/holdbar_udvikling_ny_kurs.pdf

Innhold

Innledning	5
FNs utdanningstiår i Norden – utfordringer og muligheter for voksenopplæringen	9
Tilbydere av utdanning og kunnskap for voksne	17
<hr/>	
Finland	21
Danmark	27
Sverige	35
Island	41
Norge	45
<hr/>	
Utfordringer	51

Vedlegg 1 Structural solutions for ESD in Sweden, Carl Lindberg
Vedlegg 2 Invitasjon og skjema, link til svarene

Forsiden: Livets tre - veggkunst

Over to år har over 150 personer fra nærmiljøet på Sagene bidratt til veggkunsten. Veggkunstprosjektet (2004 – 2008) er inspirert av Muralist kunstnere i Meksiko i 1930 årene. Målet var i fellesskap med folk på Sagene å finne en måte å forskjønne veggene på Sagene samfunnshus og se dagens identitet i sammenheng med Sagenes viktige historiske betydning som "industriens vugge". De diskuterte; "Hva er kunst", "Hva er nærmiljø", "Hva skal et offentlig veggmaleri gi uttrykk for?" (Susan Guerra)

Utforming: Kirell Design v/Ellen Fosslie – www.kirell.no

Innledning

Det er høyt trykk i Norden på å ta klimaendringene på alvor og legge til rette for bærekraftig utvikling. Landene ønsker å stå fram som innovative og handlekraftige både i et lokalt og globalt perspektiv. Alle landene legger stor vekt på forskning og kunnskap som et grunnlag for utviklingen og presiserer at et godt kunnskapsgrunnlag er en viktig forutsetning for å kunne ta de riktige valgene og finne de gode løsningene. Utfordringen er å omsette strategier og planer til praktisk handling, slik at ansvaret for en bærekraftig utvikling blir en naturlig del av folks hverdagsliv.

Strategier og planer

Myndighetene i de nordiske landene har utviklet strategiplaner der bærekraftig utvikling er fundamentet som det skal bygges videre på. Utdanningsinstitusjonene har fulgt opp med fagplaner der klima- og miljøutfordringene står i fokus, og læring for bærekraftig utvikling er implementert i mange fag. Barn og unge representerer framtida og er en viktig målgruppe for kunnskapen.

Universitetet i Oslo har for eksempel hatt en gjennomgang av alle sine utdanningstilbud for å finne ut hvor relaterte de er til miljøutfordringene².

Voksne som målgruppe

Voksne omtales også som en viktig målgruppe for kunnskap om en bærekraftig utvikling. I denne rapporten har vi forsøkt å gi et bilde av hvilke tilbud som finnes for voksne. Oppgaven har vært utfordrende, kanskje særlig fordi voksne ikke er en homogen gruppe, de deltar

frivillig i utdanning, og tilbudene varierer mye i nivå, form og innhold. I oppdraget spørres det om formell og ikke-formell utdanning som er gitt av offentlige og private tilbydere.

Forskjellige læringsarenaer

Voksne henter kunnskap på mange forskjellige arenaer og i forskjellige sammenhenger, slik også med utdanning for bærekraftig utvikling. Kunnskapsarenaene kan være formelle, ikke formelle og uformelle.

Av ikke-formelle tilbydere anser vi studieforbundene, folkehøyskoler og de forskjellige studiesentrene for å være hovedaktører.

Universitet og høyskoler og offentlige utdanningsinstitusjoner som er ansvarlige for grunnutdanning, videregående/gymnasutdanning og yrkesutdanning, tilbyr formell etter- og videreutdanning for voksne. Flere universitet- og høyskoler har egne avdelinger for etter- og videreutdanning. Det er likevel ikke enkelt å få et tydelig bilde av tilbud om bærekraftig utvikling for voksne.

Vi har også valgt å definere frivillige organisasjoner, NGOs inn i undersøkelsen. Mange er så viktige tilbydere av tiltak, engasjement og samarbeid for å styrke en bærekraftig utvikling at det ville blitt et mangelfullt bilde av voksnes muligheter for å få tilgang til kunnskap, dersom de ble utelatt.

Kartleggingen

Nordisk Ministerråd ønsker å få en oversikt over voksnes mulighet til å få kunnskap

² <http://www.uio.no/for-ansatte/arbeidsstotte/prosjekter/gront-uio/aktuelt/miljostudier.pdf>

om hvordan en bærekraftig utvikling kan sikres. VOF0 valgte å sende ut et enkelt og åpent spørreskjema (vedlegg 2). Fra de fem landene fikk vi svar fra 13 folkehøgskoler, 14 studieforbund, 9 høyskoler og 8 universitet.

Spørreskjemaet ble sendt ut i september/oktober 2010 sammen med informasjon (vedlegg 2) om bakgrunn for forespørselen. Det ble sendt til alle relevante miljøer i Norden: Folkehøgskoler, studieforbund, høyskoler og universiteter. Skjemaet ble også sendt nettverk og deltakerlister fra relevante konferanser og workshops. Undersøkelsen ble presentert i november 2010 under Halvvejskonferansen for FN-tiåret for *Utdannelse for Bæredygtig Udvikling i København*.³ Alle deltakerne fikk i etterkant tilsendt skjemaet. Undersøkelsen ble presentert i egen workshop i Odense i november 2010, under konferansen *Norden en bæredygtig region med fokus på livslang læring*⁴, og under folkekopplingsseminariet om *Hållbar livsstil* i desember i Tampere og til sist under sesjonen om læring og utdanning for bærekraft på Nordisk bærekraftkonferanse i Turku, januar 2011. Det ble også informert om prosjektet på seminar i regi av Kunnskapsdepartementet i Norge i april 2011 over temaet: *Kompetansemessig rustet for å møte klimaendringer?*

Prosjektleder har i perioden i samarbeid med Stiftelsen Idébanken samlet gode eksempler på lokale tiltak for bærekraftig utvikling for

”Utfordringen er å omsette strategier og planer til praktisk handling, slik at ansvaret for en bærekraftig utvikling blir en naturlig del av folks hverdagsliv.”

NVL, Nordisk nettverk for Voksnes Læring. Eksemplene finnes på www.nordvux.net.

Det er vanskelig å si om responsen er representativ for antall tilbydere, responsen er lav i forhold til antall kontakter som ble tatt. Det kan være mange årsaker til lav respons: Feil eller uklar adressat, uklar spørsmålstilling, tidspress, ikke tilbud osv. Ved å følge opp kontakter, delta på seminarer, workshops, søke via Internett, benytte relevant litteratur, rapporter og kjente eksempler, mener vi at rapporten likevel gir et godt inntrykk av aktiviteter og tilbud.

Kirsten Paabys artikkel gir en bred innsikt i feltet læring for en bærekraftig utvikling og viser til mange eksempler på gode initiativ og handlekraftige miljøer. Den peker også på at det er nødvendig å se sammenhenger, og at det er viktig å dele og samarbeide. Bærekraftig utvikling krever mer enn å lage gode strategier. Carl Lindbergs *Structural solutions for ESD 10 in Sweden* – er gjengitt i rapporten med forfatterens tillatelse. Den gir et historisk overblikk over utviklingen i Norden og understreker behovet for å utvikle strategier som går over i handling.

For å gi et sammenlignbart inntrykk, har vi valgt å si noe om hvem vi mener er aktuelle

tilbydere i Norden generelt. Rapporten gir så en kort oversikt fra hvert av de fem landene når det gjelder voksenopplæring, strategi for bærekraftig utvikling og aktuelle tilbydere med eksempler på tilbud og tiltak.

Oppsummeringen tar utgangspunkt i tre av de punktene NMR ønsker at rapporten skal være bakgrunn for: Et grunnlag for konkrete sammenligninger, grunnlag for erfaringsutveksling til gjensidig inspirasjon og læring mellom de nordiske landene, grunnlag for utarbeidelse av hensiktsmessige og effektive strategier for utvikling og implementering av nye utdannings elementer innen klima og miljø.

³ *Utdannelse for en nødvendig bæredygtig omstilling - hvad skal Danmark gøre?* Se <http://www.eco-net.dk/>

⁴ <http://www.thebalancingact.info/norden/>

FNs utdanningstiår i Norden

– utfordringer og muligheter
for voksenopplæringen

Artikkel av Kirsten Paaby,
seniorrådgiver Stiftelsen Idébanken (Norge)

Hva er utfordringene?

“Learning to change our world” – slik ble FNs tiår for utdanning for bærekraftig utvikling introdusert (Education for Sustainable Development 2005 – 2014, heretter ESD10). En bærekraftig utvikling imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov - og den krever en bedre balanse mellom økologiske, sosiale og økonomiske hensyn. Målet for tiåret er å styrke handlingskompetansen og å fremme en kunnskapsformidling som setter oss i stand til å tenke nytt ved å utløse bærekraftige handlinger.

Målgruppa er ikke bare skoler og utdanningsinstitusjoner, men samfunnet som helhet. Verdens regjeringer oppfordres til å «fremme en offentlig bevissthet om og bred deltakelse i tiåret, blant annet gjennom samarbeid med sivilsamfunnet og andre interessenter». I UNESCOs beskrivelse av målene for tiåret heter det videre at: “Utdanning for bærekraftig utvikling er for alle - for mennesker i alle livsfaser. Perspektivet er livslang læring, som omfatter alle tenkelige «læringsrom» – formelle og uformelle, fra tidlig barndom til voksenlivet(.....)Læringsrom omfatter uformell utdanning, sivilsamfunnet og lokale organisasjoner, arbeidsplasser, yrkesfaglig og teknisk utdanning, lærerutdanninger, høyere utdanningsinstitusjoner, myndigheter, politiske organ og flere til.”⁵

Folkeopplysningen og voksenopplæring, som vi har en sterk tradisjon på i Norden, har således en viktig rolle i den nødvendige dannelsesprosessen for hele samfunnet. En dannelsesprosess der man kombinerer praksis og teori med viktige vei- og verdivalg. Slik omfatter feltet utdanning for bærekraftig utvikling mye mer en ren “miljøundervisning”, “undervisning om klima” mv. Undervisningen og læringsprosessene må forholde seg til bærekraftens tre perspektiver: Det økologiske, det sosiale og det deltakende. Og undervisningsopplegg må tematisere komplekse sammenhenger som man også kunne betegne som tre “vennskapsforhold”: Til våre barnebarn, til naturen og til verdens fattige.

Man må både ta et utgangspunkt i de nære hverdagerfaringer og tanker om det gode liv, og samtidig supplere perspektivet med en hel del mer, som er at: - “konsekvenserne af en given praksis her og nu, de rammer

«Flere og flere innser at de utfordringer vi står overfor ikke kan løses med teknologi alene.»

til en anden tid og et andet sted. Altså: det jeg gør her, og som jeg gør af hensyn til mig selv, mine nærmeste, min tid, min verden, har (negative) konsekvenser for, ikke mig, men nogle andre, ikke her, men et annet sted, ikke nu, men om en generation.⁶

Flere og flere innser at de utfordringer vi står overfor ikke kan løses med teknologi alene. Hver enkelt av oss kan bidra, og derfor er det viktig å fremme eksempler som peker på bærekraftens tre perspektiver og på mulighetene for enkeltmenneskers bidrag. Mennesker i hele verden påvirker jordens utvikling gjennom daglige valg. Kunnskap og verdier bestemmer i stor grad hvilke valg vi tar, jmfør Nordisk strategi for bærekraftig utvikling, der det blant annet står "at individer gjennom folkeopplysning skal få muligheten til å håndtere sin livssituasjon, ta del i sosial utvikling og være bevisst forutsetningene for en bærekraftig utvikling".

Stiftelsen Idébanken (www.idebanken.no) kartlegger og formidler eksempler på hvordan enkeltmennesker, lokalsamfunn, lokalt næringsliv og kommuner i dialog og partnerskap har forsøkt å møte bærekraftens utfordringer med praktiske handlinger. Slike lokale eksempler er av uvurderlig betydning for utdanningssektoren og for et troverdig pedagogisk arbeid. Siden 2009 har Idébanken på oppdrag for NVL kartlagt eksempler som er spesielt relevante innen feltet voksenopplæring. (Eksemplene er tilgjengelige på <http://www.nordvux.net/page/737/folkeopplysningenbærer.htm>)

FNs tiår på nordiske arenaer

I sin artikkel "Structural solutions for ESD 10 in Sweden" gir Carl Lindberg en historisk oversikt over noen av de viktigste politiske prosessene i Norden (og Baltikum) som har tatt for seg utdanning for bærekraftig utvikling både innen grunnskoleopplæring og voksenopplæring siden 2000.⁷ Som Lindberg peker på foreligger det både på nordisk og internasjonalt nivå en rekke omfattende policydokumenter og anbefalinger som gir retningslinjer for arbeidet med utdanning for bærekraftig utvikling, men hvordan gjør vi det? Hvordan kommer vi fra policy til praksis og hvordan kan praksis "spille tilbake til" policy? Vi vil her skissere noen av de nordiske arenaer hvor man har tatt tak i disse spørsmålene.

Nordiske konferanser om bærekraftig samfunnsutvikling

Siden 2004 har de nordiske miljøvernmyndigheter og de respektive nasjonale organisasjoner for kommunesektoren i samarbeid arrangert nordiske konferanser for bærekraftig samfunnsutvikling.⁸ På disse konferansene har temaet utdanning for bærekraft og livslang læring i stigende grad blitt fokusert som en viktig del av de nordiske lokalsamfunnenes arbeid med bærekraftig utvikling. Det har kommet til uttrykk både i form av workshops og gjennom aktiv deltakelse fra sentrale aktører innen for voksenopplæringen og folkeopplysningen. Drøftinger av tiårets utfordringer kombinert med konkrete eksempler har løftet frem mulighetsrommet for hvordan man kan ta steget fra policy til praksis. På hver av de nevnte konferansene har det kommet fram anbefalinger som er relevante for det kartleggingsarbeid som Nordisk Ministerråd har satt i gang, når det gjelder "Voksnes kunnskapsrolle i et bærekraftig Norden". Vi vil spesielt nevne følgende:

Nordisk Ministerråd og Nordisk Råd har et stort ansvar for å fremme tankene om ESD10 spesielt med tanke på at de nordiske land tilhører den del av verden som har størst økologisk fotavtrykk.

⁵ Sitert og oversatt til norsk fra UNESCOs beskrivelse av tiårets mål i artikkelen "Utdanning for bærekraftig utvikling" v/John Hille i Idébankens årbok 2006 "Mulighetsrommet" <http://www.idebanken.no/Tilbud/hoved.html>

⁶ Claus Heinberg: "Det begynner med hinanden" i Nyhedsbrevet Øko-net 2, 2003. Denne utfordringen er også behandlet av den danske professor og miljøpedagog, Jeppe Læssøe, i artikkelen "12 veier til folkelig deltakelse" og andre artikler, der han setter kritisk søkelys folkeopplysningens arbeid med temaet bærekraftig utvikling og samtidig åpner opp for en nytenkning av didaktikken for en folkeopplysning om bærekraftig utvikling. Nevnte artikkel er publisert i heftet "Synlige mål – synlige skritt", Idébankens bidrag til nordisk konferanse om bærekraftig samfunnsutvikling (Oslo 2006), og kan lastes ned på <http://www.idebanken.no/Tilbud/Synlige%20maal,%20synlige%20skritt.pdf>

⁷ Se vedlegg i rapporten, artikkelen inngår i UNESCO-publikasjonen "Tomorrow today" <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001898/189880e.pdf>

⁸ I Göteborg (SE) 2004 "Nordens agenda – jordens agenda", i Oslo (NO) 2006 "Framtid-kom.no – Mobilisering for miljø og bærekraft", i Odense (DK) 2008 "One small step" og senest i Turku (FI) 2011 "Solutions – local, together". Den neste i rekken vil bli arrangert i Umeå (SE) i 2013.

Lokalt bør utdanning for bærekraft være forankret både politisk og administrativt. Politikere bør gis faglig påfyll og inspirasjon. Erfaringer fra nordiske lokalsamfunn viser at det er mulig og viktig å involvere sivilsamfunnet og å gå i partnerskap med både folkehøgskoler, studieforbund og organisasjoner for å fremme tiårets mål og utfordringer. (Jamfør for eksempel "Bærekraft på lek og alvor i svenske Grästorp" og "Folkekraft i Albertslund").

Sammenhengen mellom pedagogikk og praktisk handling bør styrkes, for eksempel ved å kople en miljøvennlig drift av utdanningsinstitusjonen med det dannende og folkeopplysende, slik som flere av de nordiske folkehøgskolene har praktisert det. (Jamfør de seks folkehøgskole-eksemplene på NVL's nettside).

Når det gjelder universiteter og høyskoler bør også disse i sin daglige drift demonstrere en bærekraftig utvikling i form av for eksempel gjenvinning, økologisk tilnærming, det samme i utformingen av studentboliger. Utdanning i bærekraftig utvikling må implementeres i alle disipliner/fag. Og innen for forskningen er det behov for å løse opp i disiplinorientering og tradisjonell organisering. Forskere må ha fora der de kan møtes på tvers av fag/disiplin og landegrenser, som de blir kreditert for.

Generelt trengs det eksempler på folkeopplysende praksis og pedagogiske metoder, som kan brukes innen voksenundervisning med bærekraft som tema. Eksemplene bør rette seg mot ulike målgrupper, demonstrere handlingsmuligheter og stimulere til verdidebatt. Det har også blitt lagt vekt på at eksemplene må ses i en større sammenheng og opp imot de langsiktete bærekraftmålene; de må gi retning.

Generelt bør det legges større vekt på bruk av kulturelle uttrykk som for eksempel teater, film og musikk i tillegg til trykt materiale og nettbasert informasjon.

Utviklingsarbeid NVL – Folkeopplysningen bærer!

NVL har siden 2006 samarbeidet med Stiftelsen Idébanken om å fremme folkeopplysningens viktige rolle i arbeidet for en bærekraftig utvikling under overskriften "Folkeopplysningen bærer!"

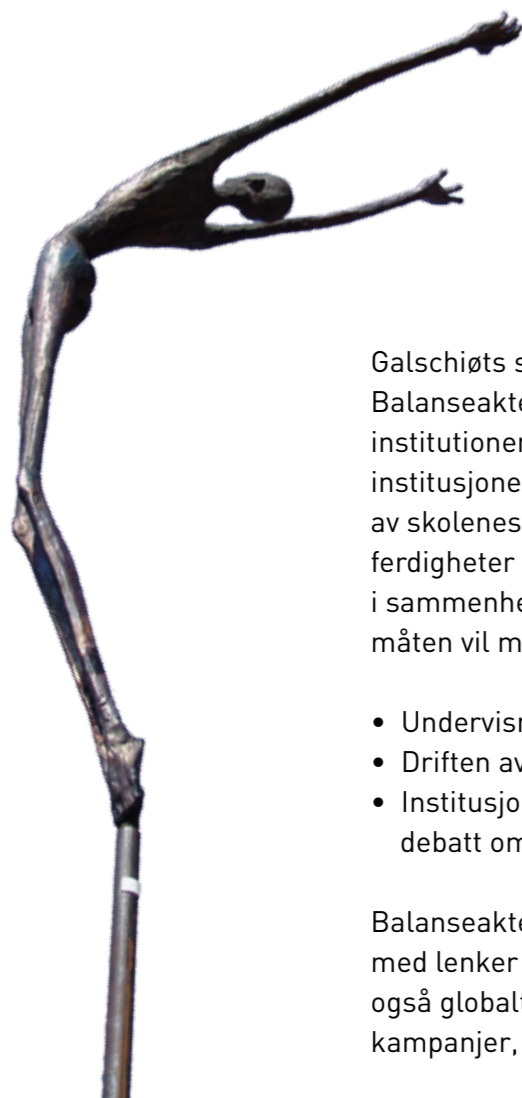
Stiftelsen Idébanken har fulgt og deltatt aktivt i bærekraftarbeidet siden 1987. En entydig erfaring fra dette arbeid er at man for å lykkes må etablere møteplasser der offentlig forvaltning møtes i partnerskap og dialog med sivilsamfunnet og det lokale næringslivet. Gjennom en nordisk seminarserie har NVL satt fokus på sammenhengen mellom folkeopplysning, demokrati og bærekraftig samfunnsutvikling og har sett på mulighetene for ulike typer lokale partnerskap: Hvordan kan man både lokalt og nasjonalt videreutvikle nærheten mellom befolkning og lokale/nasjonale myndigheter. Og hvordan kan kunnskapsbygging bidra til å skape et politisk trykk.⁹

Seminarrekken har kombinert faglige innlegg med praktiske pedagogiske eksempler og interaktiv dialog. Siktemålet har vært å arbeide videre med en langsiktig nordisk strategi for voksnes læring innen feltet bærekraftig utvikling, og å jobbe for at folkeopplysningens stemme også blir klar og tydelig på de nordiske bærekraftkonferansene. Som et ledd i dette arbeidet tok NVL som nevnt også initiativ til å fremme eksempler på folkeopplysende praksis på nettsiden med faglig bistand fra Stiftelsen Idébanken. Eksemplene kan sammen med ulike artikler innen feltet (for eksempel Jeppe Læssøes artikkel «12 veje til fremme af den folkelige deltagelse») anvendes som materiale i studiesirkler der deltakerne drøfter hvordan vi hver for oss og sammen lokalt kan legge til rette for en mer bærekraftig hverdag.

Balanseakten – nordisk kampanje

Balanseakten er en nordisk kampanje som fremmer FN's tiår for utdanning for bærekraftig utvikling. For å styrke den nordiske erfaringsutvekslingen om gode eksempler på en bærekraftig praksis etablerte en svensk, en dansk og en norsk organisasjon (Ekocentrum i Göteborg, Øko-net på Fyn og Stiftelsen Idébanken i Oslo) et eget samarbeid i 2004. Disse tre organisasjonene representerer et unikt erfaringsgrunnlag fra arbeidet med en bærekraftig utvikling innenfor hhv lokalforvaltning, sivilsamfunnet og lokalt næringsliv. Kampanjen ble til i et møte mellom ulike erfaringer fra hhv folkehøgskoler, folkeopplysningsforbund og aktører som hadde sine erfaringer fra Lokalt Agenda 21-arbeid i nordiske lokalsamfunn. Den danske kunstner Jens

⁹ Seminarserien er dokumentert i enkeltrapporter, som er tilgjengelig på <http://www.nordvux.net/page/737/folkeopplysningenbærer.htm>

Galschiøts skulpturserie har blitt et viktig visuelt symbol for kampanjen. Balanseakten inviterer og oppfordrer alle Nordens utdanningsinstitusjoner til å tilslutte seg et nordisk samarbeid omkring FNs tiår. De institusjoner som tilslutter seg, forplikter seg til å arbeide med bredden av skolens pedagogikk: teoretisk, praktisk og normativt (kunnskap – ferdigheter – holdninger) i forhold til å se bærekraftens tre perspektiver i sammenheng: det økologiske, det sosiale og det deltagende. På denne måten vil man sikre at:

- Undervisningen omfatter bærekraft i full bredde
- Driften av institusjonen/skolen blir mer bærekraftig
- Institusjonen/skolen bidrar til å forsterke folkeopplysning og offentlig debatt om utfordringene og mulighetene for en bærekraftig utvikling

Balanseakten har utviklet en egen web portal (www.thebalancingact.info) med lenker til ulike ESD10 relaterte aktiviteter ikke bare i Norden men også globalt. Det er en egen nyhetstjeneste, informasjon om ulike kampanjer, verktøy og informasjon om relevante konferanser.

Med støtte fra NMR kartla Balanseakten i 2009 «best practices» fra nordiske folkehøgskoler. Leser man dem samlet leverer de et omfattende bilde av de praktiske mulighetene innenfor alle feltene av bærekraften. De demonstrerer kombinasjonen av ulike kunnskapsformer og hvordan det kan læres gjennom handling til inspirasjon for andre utdanningsinstitusjoner – det være seg både formelle og uformelle.

Et nettverkstreff mellom noen av eksempeleierne november 2009 bekreftet verdien i erfaringsutveksling omkring egne og andres eksempler. De la vekt på betydningen av å se sitt arbeid i en større sammenheng. De ønsket en videreutvikling av en verktøykasse for handlingsendring og ny kunnskap basert på den påbegynte eksempelkartleggingen.¹⁰

For å gi retning på samtalen har Idébanken utviklet en sjekkliste/matrise for å visualisere i hvilken grad bærekraften er ivaretatt i «best practices»

¹⁰ Noen av eksemplene er presentert i NVLs eksempelserie, se også "Balanseboka – mellom nåtid og framtid" v/Stiftelsen Idébanken <http://www.thebalancingact.info/bok/>, samt i rapporten fra Balanseakten folkehøgskoleprosjektet på www.thebalancingact.info/rapport/

som kartlegges. I dette tilfelles fra folkehøgskolene som deltar i Balanseakten. Matrisen/sjekklisten for en bærekraftig utvikling kan kort forklares slik:

Balanseakten	Temaer	Miljø/økologi	Sosial utvikling/ Nord-Sør	Deltakelse	Alle temaer
Kunnskapsformer					
Praksis - ferdigheter					
Teori – kunnskap					
Politikk - holdninger					
Alle kunnskapsformer					Alle

Temaer: En bærekraftig utvikling innebærer at miljø/økologi og sosial utvikling legges til grunn for beslutninger og tiltak som skjer med bred deltakelse og involvering.

Kunnskapsformer: I folkehøgskolens pedagogikk integreres nettopp teoretiske kunnskaper og praktiske ferdigheter, i møte med samfunnet utenfor skolen (politikk - holdninger).

Utviklingen av samspelet mellom disse temaene og kunnskapsområdene er selve kjernen i arbeidet med å snu samfunnet i retning av en bærekraftig utvikling, og utgjør derfor de sentrale elementene i Balanseakten.

Kopler man temaer og kunnskapsformer sammen, får man et skjema der gode eksempler – her fra folkehøgskolene - kan sammenliknes og gi grunnlag for videre utvikling. Gjennom en drøfting basert på matrisen, tydeliggjøres utviklingsmuligheter for et videre arbeid med Balanseakten og en bærekraftig utvikling.

Folkehøgskolerepresentanter vurderer sitt arbeid med ESD 10 og ser utviklingsmuligheter.

*Livslang læring:
Samarbeid om tiltak
bærekraftig utvikling.
Foto: Idébanken*

Nordisk ESD 10 konferanse Odense 2010

På Nordisk klimadag 11. november 2010 inviterte det danske formannskap for Nordisk Ministerråd til en konferanse om utdanning for bærekraftig utvikling med tittelen «Norden – en bæredygtig region, med fokus på livslang læring». Konferansen så samspillet mellom utdanningsinstitusjonene, folkeopplysningen og lokalsamfunnet og tok sikte på utveksling av erfaringer om hvordan man i praksis kan innlemme bærekraftig utvikling i alle utdanninger og på alle nivåer og på hvordan ulike aktører kan «spille på lag». Konferansen ga mulighet for å knytte uformelle kontakter og etablere dialog mellom utdanningsmiljøer og frivillige organisasjoner som arbeider med bærekraftig utvikling.

Gjennom konferansens arbeidsform ble det lagt opp til at man så på den nordiske merverdi i arbeidet med utdanning for bærekraftig utvikling, diskuterte framtidsscenarioer, konkrete prosjekter, virkemidler og pedagogiske potensialer.¹¹ Med relevans for NMR-oppgavet til kartleggingen av tilbud for voksne kan følgende trekkes fram

fra oppsummeringen på konferansen og deltakernes tilbakemeldinger fra workshopene:

Det er et behov for økt samarbeid på tvers av sektorer og mellom nivåer. Vitensentrene (som for eksempel Samsø energiakademi i Danmark) kan spille en rolle som brobygger ved å stille sine erfaringer fra praktiske tiltak til disposisjon for forskning og undervisning. Det ble lagt vekt på betydningen av å jobbe i nettverk der man i tillegg til å vise frem praktiske eksempler også utveksler metoder - gjerne på tvers av aktører. Det var ønske om et fastere opplegg for en slik på tvers-jobbing. Nasjonale strategier og forankring behøves, som et supplement til gode lokale initiativer og FN-tiårets internasjonale organisering. De gode eksemplene fra skoler og andre opplæringsmiljøer må spres i alle kanaler, og nasjonale myndigheter må "spre såkornmidler", slik at flere gode tanker kan spire. Det var også et ønske om at ESD 10 tar form i et tett samspill med lokalsamfunnet, slik at utdanningen styrkes gjennom å vektlegge erfaringer fra egendeltakelse i nærmiljøet.

¹¹ Stiftelsen Idébanken bistod det danske undervisningsministerium med den faglige tilretteleggingen av konferansen samt utarbeidelsen av en rapport som omfatter innleggene, begynnelsen til en eksempelsamling, anbefalingene fra deltakerne mv, sjekk <http://www.thebalancingact.info/norden/>

Tilbydere av utdanning og kunnskap for voksne i Norden

Voksne henter kunnskap på mange forskjellige læringsarenaer. Det offentlige utdannings-systemet gir voksne som mangler nødvendig basis- og yrkeskompetanse mulighet til å få denne, og universitet- og høyskoler tilbyr etter- og videreutdanning til voksne i yrkeslivet.

Når det gjelder læring for bærekraftig utvikling peker noen arenaer seg tydeligere ut enn andre. Vi har valgt å fokusere på folkehøgskolene, studieforbund, læringscentre, NGOs og universitet- og høyskoler.

Folkehøgskolene

Folkehøgskolene har en spesiell rolle i det nordiske utdannings-systemet. Utdanningen de tilbyr er i prinsippet ikke-formell. Folkehøgskolen skal være et utviklings- og dannelses år for unge voksne og dermed dekke de unges behov – ikke nødvendigvis samfunnets behov - for kunnskap. Folkehøgskolens læringsarena er en arena for alternativ pedagogikk. Det er folkehøgskoler i Sverige, i Finland, i Danmark, og i Norge. I Sverige skal folkehøgskolene "styrke og

Alle deltar i en flerkulturell og økologisk byggeprosess (Foto: Brenderup folkehøjskole)

Pant blir til skolestipend i Zambia (Foto: Willy Andre Martinsen)

Innvielse av naturlekeplassen i Hyldebjerg (Foto: Agenda Center Albertslund)

utvikle demokratiet”, i Norge er det en skole for ”folkeopplysning og allmenn dannelse”, i Danmark for ”livsopplysning, folkeopplysning og demokratisk dannelse”. Med slike kjerneverdier, er folkehøgskolene en egnet arena for kunnskap for en bærekraftig utvikling.

Blant annet har folkehøgskoler i Norden vært involvert i prosjektet ”Balanseakten – folkehøgskoleprosjektet”¹², et prosjekt om bærekraftig utvikling, formet som en kampanje med tre hovedmålsetninger: Undervisningen skal omfatte bærekraft i teori og praksis, Institusjonens drift skal være bærekraftig, Institusjonen skal skape folkeopplysning samt folkelig og politisk debatt om bærekraftig utvikling.

Studieforbund og læringsentre

Studieforbundene har tradisjon for å tilby læring og kunnskap for voksne. Kunnskapen som formidles har sin rot i folkeopplysningen og har som mål å fremme personlig utvikling og understøtte demokrati og likestilling.

Studieforbund finnes i Sverige, Norge, Danmark og Finland. Island har ikke tradisjonen med studieforbund og frivillige organisasjoner som læringsarenaer, men organiserer ikke-formell læring for voksne i studiesentre spredt over hele landet. Studieforbundene organiseres noe forskjellig i de fire landene, men har felles at de har noe offentlig støtte. Sammen med sine medlemsorganisasjoner tilbyr de i hovedsak ikke-formell utdanning i et vidt spekter av aktuelle temaer.

Bærekraftig utvikling er et aktuelt målområde og nevnes i flere formålsparagrafer og handlingsplaner.

Et eksempel på en aktivitet er studiesirkelen *Lev enklere*, i regi av Bildningsforum i Finland. Målet er å sette hverdagslivet inn i et bærekraftig perspektiv og hva slags samfunn man egentlig ønsker seg. Fokuset er på forbrukssamfunnet og hvordan det er med på å øke hverdagsstresset. Deltakerne finner sammen fram til gode, bærekraftige løsninger. I mai 2011 er nesten 100 studiesirkler i gang.¹³

Frivillige organisasjoner og NGOs

Frivillige organisasjoner er en viktig arena for læring. Aktivitet og samarbeid skaper engasjement og interesse som igjen motiverer for læring. Det finnes frivillige organisasjoner som arbeider med bærekraftig utvikling i alle landene. Oppdraget fra NMR spør ikke direkte etter kunnskap hentet på disse arenaene, men nettopp innenfor engasjementet i en bærekraftig utvikling ligger det mye læring. Mange eksempler viser hvor viktig den arenaen er for sivilsamfunnet.

Et eksempel er borettslaget *Hyldebjerg* i Albertslund kommune vest for København. Et grønt og bærekraftig boligmiljø som har bidratt aktivt til kommunens Agenda 21 arbeid, og utfordret til ambisiøse klimaplaner gjennom energisparing og reduisering av klimautslipp.¹⁴ *Hyldebjerg* utfordret de øvrige boligområdene i Albertslund på hvem som kunne redusere sitt CO2 utslipp mest mulig! Ni boligområder tok utfordringen. Til slutt deltok 4600 boliger i konkurransen.

Universitet/Høgskoler

Alle landene har universitet og høgskoler som til byr en eller annen form for formell etter- og videreutdanning, også med bærekraftig utvikling som mål. Flere universitet og høgskoler omtaler nødvendigheten av en bærekraftig utvikling i sine strategiplaner. Det er ikke lett å skille mellom etter- og videreutdanning og den utdanningen og som tilbys førstegangsstudenter. Etter- og videreutdanning er gjerne skilt ut som eget område, men mange tilbud gis som moduler og en del av disse kan ha ordinære studenter og voksne som deltakere.

Et godt eksempel er *University Collage, Lillebælt* som er aktivt opptatt av bæredyktighet både i nasjonale og internasjonale relasjoner. Institusjonen tilbyr etter- og videreutdanning for profesjonsutdannede og andre unge og voksne. Målet er kompetanseutvikling og en bæredyktighets pedagogikk.

¹² <http://www.thebalancingact.info/rapport/rapportD%20medium.pdf>

¹³ Eksemplet finnes i NVLs eksemplsamling på <http://www.nordvux.net/page/882/eksempler.htm>

¹⁴ Eksemplet finnes i NVLs eksemplsamling på <http://www.nordvux.net/page/882/eksempler.htm>

Voksenopplæring

Formålet med voksenopplæring i Finland er å sikre en kompetent arbeidskraft og å tilby utdanning til hele befolkningen¹⁵. Hensikten er å legge til rette for gode sosiale forhold og likeverd, samt øke produktiviteten og deltakelsen i arbeidslivet. Voksenopplæring skal være tilgjengelig for alle – uansett alder, kjønn, etnisitet og økonomiske forhold. Den skal ta vare på den multikulturelle dimensjonen og ha livslang læring som ramme.

I Finland har det offentlige skolesystemet ansvar for eksamensrettet voksenopplæring og organiserer den enten i egne avdelinger eller som frittstående skoler. Ved siden av det offentlige tilbyr også det «frivillige bildningsarbeidet» utdanning for voksne. I følge loven¹⁶ har den til mål « att främja individers mångsidiga utveckling, välmående och välfärd och att främja demokrati, pluralism, hållbar utveckling, kulturell mångfald och internationalism. Det fria bildningsarbetet kännetecknas av studier efter eget val, samhörighet och delaktighet.»

Strategi for bærekraftig utvikling

Miljøvernministeriet i Finland har utarbeidet en egen strategi for bærekraftig utvikling¹⁷, *På Väg mot hållbara val – ett nationellt och globalt hållbart Finland*. Den ble godkjent av Finlands kommisjon for hållbar utvikling i 2006. Hensikten er å sikre en konsekvent og

langsiktig nasjonal politikk og trygge velferden innenfor bærekraftige rammer.

Finlands strategi for bærekraftig utvikling er basert på kunnskap og kompetanse og målet er bred deltakelse og at ulike samfunnsaktører tar del i utformingen og gjennomføringen.

Det er utarbeidet faktadokumenter som legges som grunnlag for utformingen, bl.a. *Globalt ansvar och hållbar utveckling inom utbildningen. Dataunderlag för utveckling och uppföljning*¹⁸ Finlands kommisjonen for hållbar utvikling¹⁹ ble opprettet allerede i 1993. Den skal koordinere tiltak for bærekraftig utvikling på alle nivåer. Kommisjonen har vært i kontinuerlig aktivitet siden, og den ledes av statsministeren. Kommisjonen uttrykker i programmet for bærekraftig utvikling at det er nødvendig å styrke kunnskapen, og at den må være variert og mangfoldig. Kommisjonen er opptatt av at de forskjellige begrepene som benyttes; som økologisk, sosial, økonomisk og kulturell bærekraftig utvikling, defineres og gis en presis mening.

*Undervisningsministeriets utvecklingsplan för utbildning och forskning 2007-2012*²⁰, er en nasjonal strategi som bygger på FN's tiår om utdanning for en bærekraftig utvikling. Målet er å gjøre bærekraftig utvikling til en viktig del av utdanningspolitikken. Den sier side 12 under

¹⁵ http://www.infonet-ae.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=1134&Itemid=31

¹⁶ Lag om fritt bildningsarbete 21.1.1998/1632 <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1998/19980632>

¹⁷ <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=8607&lan=sv>

¹⁸ http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/Globaalivastuu_ja_kestava_kehitys_koulutuksessa_Kehittamisen_ja_seurannan_tietopohja.html?lang=sv

¹⁹ <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=4427&lan=sv>

²⁰ <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm10.pdf>

kapittelet *Föreändringar i omvärlden*:

”Bland de globala miljöhoten är klimatförändringen en av de mest framträdande. Klimatförändringen äventyrar hållbar tillväxt i olika länder”. I dokumentet nevnes også nødvendigheten av å utvikle et aktivt medborgerskap (s 68).

Den fria bildningen

Den frie bildningen eller folkbildningen i Finland består av fem kunnskapsorganisasjoner som alle omfattes av samme loven; Folkehøgskoler, kommunale medborgerinstitutt, studiecentraler som drives av bildningsorganisasjoner (folkeopplysning, folkbildning), sommeruniversitet og idrettens utdanningsstenter.

De forskjellige aktørene i det frie bildningsarbeidet drev fra 2005 – 2007 et felles prosjekt som hadde som mål å fremme bærekraftig utvikling og synliggjøre at det frie bildningsarbeidet står både økologisk og sosialt på bærekraftig grunn. Høsten 2006 ble det utformet en logo som skulle formidle det budskapet. Logoen brukes når tilbyderne ønsker å synliggjøre kurs i bærekraftig utvikling.

Folkehøgskoler

Folkehøgskolene i Finland har lang tradisjon i å tilby utdanning for unge voksne. Skolene, 91 i alt, er regulert av voksenopplæringsloven av 1998, der det blant annet står at et av målene er å fremme bærekraftig utvikling.

Finlands folkehøgskoleforening satte i 2003 i gang en arbeidsgruppe for bærekraftig utvikling. Syv folkehøgskoler deltok i arbeidsgruppen. Målet var å utarbeide en plan for å fremme bærekraftig utvikling i folkehøgskolene. På initiativ fra arbeidsgruppen ble det publisert en rapport med gode modeller for hvordan man kan arbeide med bærekraftig utvikling.²¹

I rapporten ble det konstatert at hele det ”fria bildningsfeltet” har nytte av å samarbeide om disse utfordringene.

Flere folkehøgskoler tilbyr kurs og utdanning relatert til bærekraft, natur, naturvitenskap og miljø; eksempler er Otavan Opisto og Alkio Opisto som har biologi og økologi som fagtilbud. Naturvitenskap og medisin er også fag som tilbys av flere skoler. Raudskylän kristillinen har en visjon om å bli en folkehøgskole med ”hållbar utveckling” som en tydelig profil. Houtskärs kyrkliga folkhögskola tilbyr kurs i hvordan utvikle og ta vare på skjærgårdsnaturen. Kronoby folkhögskola har prosjektvirksomhet med sikte på å utvikle bærekraftig utvikling som en tydelig del av skolens virksomhet. Målet er å forsterke den lokale identiteten, utvikle aktivt medborgerskap og oppmuntre til et enklere levesett.

Medborgerinstitutt (MiF)

Medborgerinstituttene er i første rekke kommunale voksenopplæringsstenter. De finnes i alle kommuner, og virksomheten er lagt til byer og forsteder (198 stk). Hvilke temaer det fokuseres på er avhengig av lokale behov. Flere institutt har gått aktivt inn for å profilere seg med tilbud innenfor bærekraftig utvikling. Medborgerinstituttene forbund, MiF, har gjennomført et flerårig prosjekt der man utpekte såkalte institutt for bærekraftig utvikling (KeKe-opistot) som Kianta-opisto, Valkeakoski opisto, Tampereen työväenopisto och Hiiden opisto. I prosjektet *Hållbar morgondag* i Kvarkenregionen ble det innen for den frie bildningen utarbeidet 15 undervisningsprogram for utdanning om bærekraftig utvikling. Følgende svenskspråklige institutt deltok i prosjektet: Vasa arbis, Korsholms vuxeninstitut, Malax-Korsnäs medborgarinstitut, Vörå-Oravais-Maxmo medborgarinstitut. De samme var også involvert i det Balanseaktprosjektet (2007 – 2010) som ble ledet av Förbundet för arbetar- och medborgarinstitut, FAMI, og som samarbeidet med den nordiske *Balanseakten*²². I prosjektet gikk 13 utdanningssteder sammen om å danne tre regionale nettverk der man skulle planlegge, utvikle og inspirere hverandre til å virkeliggjøre forsøksvirksomhet på bærekraftig utvikling. Etter at prosjektet var avsluttet, har de fortsatt arbeidet, og to institutt, *Lovisa svenska* medborgarinstitut och *Esbo arbis svenska*, fikk nylig et stort kvalitets-

og utviklingsbidrag fra Utbildningsstyrelsen for å ha utviklet kurstilbud innenfor bærekraftig utvikling.

Studiecentralene

De tilsammen 11 studiesentralene som eies av bildningsorganisasjonene, er alle private voksenopplæringsinstitusjoner. Halvparten av organisasjonene representerer fagforeninger, de andre er uavhengige medborgerorganisasjoner. En av studiesentralene, Visio, drives av Gröna Bildningsförbundet og har naturlig nok en virksomhet som i stor grad fremmer bærekraftig utvikling. Svenska Studiecentralen har også aktivt arbeidet med bærekraftig utvikling som tema, bl.a. ved å delta i FAMILs Balanseakten prosjektet og ved å gjennomføre en samnordisk klimakampanje i 2009.

Sommeruniversitet

Sommeruniversitetene²⁴ gjorde i 2004 en plan for styrking av bærekraftig utvikling. Den tok utgangspunkt i Agenda 21 Utbildning för hållbar utveckling i Östersjöområdet – Baltic 21E.

Universitet og høgskoler

Det er etablert et nasjonalt forum for utdanning for bærekraftig utvikling i høgere utdanning i Finland. Finlands universitet og høgskoler er medlemmer og hensikten er å forske på og utvikle god undervisning i bærekraftig utvikling. Hvordan høgskoler og universitet har jobbet med utdanning for bærekraftig utvikling ble fulgt opp av undervisningsministeriet i april

²¹ http://www.kansanopistot.fi/yhdistys/keke/kestavyytta_etsimassa.pdf

²² http://www.fami.fi/valkommen_till_fami/projekt/balansakten/

²⁴ <http://www.kesayliopistot.fi/>

2009. Som en oppsummering fastslås det at høgskolene oppfatter innholdet, betydningen og målsettingen for bærekraftig utdanning ganske bredt og at de er gode på å omsette strategi til handling. Blant annet ved kontinuerlig å utvikle egen virksomhet, samhandling med samfunnet og globalisering. Høgskolene har ansvar for regional utvikling, de har egne enheter for videreutdanning og åpne tilbud på universitets- og høyskolenivå. Målet er å skape samarbeidsmodeller for livslang læring og at næringslivet og samfunn skal kunne dra nytte av forskning og innovasjon.²⁵

Helsinki universitet sier i sin strategi for 2010 – 2012 at det har et nasjonalt, regionalt og globalt ansvar for omgivelsene. Dette omfatter også miljø og klima. Det vil gjennom forskning og undervisning promotere rettferd, velferd, kunnskap og samspill mellom mennesket og naturen. Universitetet er også opptatt av å redusere sin egen miljøbelastning. Universitetet har et eget miljøsenster, HENVI, som skal styrke og utvikle forskning og undervisning og synliggjøre behovet for en bærekraftig utvikling i samfunnet.

Yrkeshøgskolen Novias kjerneverdier er kvalitet, utdanning, regional tilstedeværelse og bærekraftig utvikling; - økologisk, økonomisk, sosial og kulturell.

Yrkeshøgskolen har integrert alle aspekter ved bærekraftig utvikling i skolens tenkning, det være seg det økonomiske, kulturelle eller miljøaspektet. Utdanningsprogrammene har elementer om bærekraftig utvikling som gir credit. Bærekraftig utvikling er integrert i videreutdanning av personell der enhver kursbeskrivelse sier noe om i hvilken grad kurset har et bærekraftig perspektiv.

Åbo Akademi sier i presentasjonen av prioriterte arbeidsområder ²⁶ at det..”arbetar kontinuerligt för att förbättra miljöarbetet samt för att förstärka sin miljöprofilering. Miljöprofileringen strävar till: utbildning av ansvarskännande och miljömedvetna människor för krävande samhällsuppgifter, miljöansvar i vår dagliga verksamhet, utbildning, fortbildning, forskning och utvecklingsarbete i olika nätverk - för att medverka till lokal, nationell och global hållbar utveckling (ekologiskt, socialt, ekonomiskt och kulturellt).”

²⁵ Oversatt fra C) Resultater på sidan 4, i dokumentet OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ Täydennett version 29.11.2010
²⁶ <https://www.abo.fi/personal/miljo>

Voksenopplæring

Målgruppa for dansk voksenopplæring²⁷ er alle voksne, men spesielt voksne med lav utdanning. Dansk voksenopplæring er hovedsakelig delt i to. Den formelle opplæringen har gjerne en eksamen som mål og omfatter yrkesutdanning og generell etter- og videreutdanning. Ikke formell utdanning bygger på folkeopplysningstanken og fokuserer på individets valgmuligheter. Den tilbys i hovedsak av NGOs og frivillige organisasjoner og har andre læringsmål enn eksamen og grader. Tilbydere av formell voksenopplæring er språksentre, Voksenopplæringscentre (VUC) sentre for arbeidstrening, sentre for høyere utdanning (VUC) og universiteter. Tilbydere av ikke formell utdanning er studieforbund, daghøgskoler, folkehøgskoler og kurs og foredrag ved lokale universitets avdelinger.

Bærekraftig utvikling

Det danske utdanningsdepartement (Undervisningsministeriet) presenterer sin strategi for bærekraftig utvikling i publikasjonen «Utdannelse for bæredyktig utvikling – strategi for FNs tiår 2005-2014».²⁸ Formålet med strategien er at elevene gjennom kunnskaper og ferdigheter blir i stand til å handle kompetent. For å styrke barn, unge og voksnes bevissthet om bærekraftig utvikling, skal temaet integreres i alle relevante læreplaner i grunnopplæringen samt i lærerutdanningen i Danmark.

Koblingen mellom naturfag, samfunnsfag og humanistiske fag skal være tydelig i all grunnopplæring.

Folkehøgskoler

I den danske folkehøgskolen, (74 stk), er et av fagområdene Naturen og naturvidenskap. Mange av temaene i folkehøgskolene er relaterte til klima og miljø, men har benevnelser som kan favne bredere som *Dus med naturen, Ta vare på naturen gjennom opplevelser, Økologi, hav, fjord og kultur* og lignende. Friluftsliv er en temabeteignelse mange folkehøgskoler benytter. Temaet er overbyggende og inneholder flere fag relatert til kunnskap om miljø og klima. Vestjyllands Højskole²⁹ betegner seg som en økologisk højskole. Skolen har en «iværksetterlinje med halmhusbygging, bæredyktighet, havebrug, alternativ energi, ressurshåndtering, genbrug med mer.» Målet er å gjøre deltakerne i stand til å treffe bæredyktige beslutninger. Det arrangeres åpne foredrag om strøm, byggematerialer, energi levemåter og alle tiltak som kan inspirere samfunnet til en bæredyktig utvikling. Skolen er selvforsynt med energi til oppvarming og elektrisitet og har egen forsøkskage. Den internationale Højskole i Helsingør har et bredt tilbud relatert til bærekraftig utvikling med fagområder som *Miljø og klima, Verdenspolitisk overblikk, Utviklingsarbeide med fokus på den tredje verden og Fredsperspektiver og konflikthåndtering.*

DANMARK

²⁷ <http://www.infonet-ae.eu/en/adult-education-in-danemark-1032>

²⁸ <http://www.uvm.dk/service/Publikationer/Publikationer/Tvaergaende/2009/Uddannelse%20for%20baeredygtig%20udvikling/Nationale%20tiltag.aspx>

²⁹ <http://www.vestjyllandshojskole.dk/>

Brenderup folkehøjskole løste sine lokaliseringproblemer ved å bygge et musikk og demokratisk halmhus. "Man kan kun forandre seg i en interaksjon med hverandre og i et eierskap til felles beslutninger. Vi vil ta fatt i oss selv og sikre et eierskap til de handlinger vi foretar oss. Vi kan lese mange bøker om bærekraft og økologi – det gjør vi også – men mennesker må agere sammen på en praktisk bakgrunn. Derfor bygde vi halmhus med musikk som inspirasjonskilde – og til arbeidet". Det forteller en begeistret rektor, Ole Dedenroth. Eksempelet er hentet fra NVLs eksempelsamling <http://www.nordvux.net/download/6490/brenderup.pdf>

Daghøjskolene tilbyr Certificerende AMU-kurser – for eksempel *Affaldshåndtering, Ventilation og indeklima og Hygiejne*.

Ishøj Daghøjskole tilbyr *At ville viden – om empowerment, integration, beskæftigelse og miljø, en uddanning som Miljøambassadør og Miljøvejleder*. Innvandrerkvinner er særlig målgruppe og ideen er at kvinnene skal få kunnskap om miljøet og hvordan de kan handle bærekraftig i sin hverdag samtidig som de kan være veileder i sine egne nettverk.

Kalø Økologisk Landbrugsskole,³⁰ tilbyr økologisk landbruksutdannelse og videreutdanning og driver konsulentvirksomhet innenfor bærekraftig utvikling. Den ønsker å bidra til formidling av kunnskap og til en positiv utviklingen både nasjonalt og internasjonalt. Målet er å skape en sterk økologisk utdan-

nelsesinstitusjon og å utdanne og videreutdanne danske og utenlandske agronomer og bønder.

Studieforbund

Opplysningsforbund og lokale aftenskoler gir opplæringstilbud, gjerne organisert som *studiekredse*. Formålet med den folkeopplysende voksenundervisningen er: «med utgangspunkt i undervisningen at øge den enkeltes almene og faglige innsikt og færdigheter for at styrke evne og lyst til at ta ansvar for eget liv og til at delta aktivt og engageret i samfunnslivet.³¹» Det er om lag 2500 lokale foreninger som tilbyr folkeopplysende voksenundervisning. Knappt 800 av disse er aftenskoler tilknyttet ett av de fem landsdekkende opplysningsforbund.

Da COP15, den internasjonale miljøkonferansen ble lagt til København, skapte det stor aktivitet rundt klima- og miljøspørsmål også innefor folkeopplysningsmiljøene. Dansk Folkeopplysnings Samråd skriver om klima og miljøutfordringer i forbindelse med klimakonferansen:

"Klimaet er en af de største udfordringer for verdenssamfundet, for Danmark og for hver enkelt borger i de kommende årtier. Samrådet mente at det selv og studieforbundene har et spesielt ansvar for å gå foran og vise veien.

"Hvad enten det gælder de politiske beslutninger, virksomhedernes initiativer eller borgernes handlinger, er befolkningen

drivkraften i forandringsprosessen. Det forudsætter viden, muligheder for debat og inspiration til nytænkning. Folkeopplysningen er skabt for at levere viden, skabe debatrum og etablere fællesskaber. Derfor er de danske folkeopplysningsorganisationer også parate til at give deres bidrag til at skabe den nødvendige klima-bevidsthed og til at udvikle løsninger". Det ble satt i gang prosjekter rundt omkring i Danmark som nettopp skulle gi folk "viden, muligheder for debat og inspiration til nytænkning".

I Aalborg var for eksempel fokus Folkeopplysning gjennom aktiviteter som:

- Café Fair, som serverede klimavenlig frokost i hele uke 13
- Filmforevisninger på Medborgerhuset
- Fremvisninger af biogasanlæg
- Foredrag om centrale klimaemner med klima-kendisser

En viktig bidragsyter i Danmark er folkeopplysningsorganisationen Øko-net³². Organisasjonen sier om seg selv:

"Formålet med foreningen er på et folkeligt niveau at informere, oplyse og inspirere omkring natur og miljø, økologi og bæredygtig utvikling - samt at skape debat og nettverk omkring økologiske og bæredygtige tiltag. Ved økologi forstås en husholdning med ressurser, der er i balance med naturen.

Ved bæredygtig utvikling forstås en utvikling, der tager globale, miljømæssige og sociale

hensyn både til nålevende og kommende generationer.

Der lægges vægt på også at engagere ungdommen i foreningen og i arbeidet med ovennævnte formål. Øko-net arrangerer konferanser og seminarer selv, men formidler også informasjon om aktuelle tiltak, lokalt og nasjonalt."

Folkevirke er en opplysningsorganisasjon som har spesialisert seg på å tilby inspirasjon og nye opplevelser på sosiale, kulturelle og politiske områder. Organisasjonen tilbyr kunnskap om miljøutfordringer i industri og utviklingsland i form av foredrag og i studiesirkler.

AOF tilbyr en rekke kurs og opplegg i sine avdelinger. Under mottoet *Gjør bæredyktighet til en folkesak*, tilbyr organisasjonen kurs, studiesirkler, nettutdanning og foredrag med titler som *Havvandsstigningen/Grønlands is, The age of stupid, Fjordens dag/bæredygtighed, Klimaændringer, Når Nordpolen smelter, Er Klimaet gået amok, COP 15 og hvad så?, Cradle to Cradle, Micro Living, Naturbeskyttelse i Norden*.

Følgende artikkel er skrevet av Lars Myrthu-Nielsen. Han leder den danske organisasjonen Øko-net. Øko-net har arbeidet med utdanning for bærekraftig utvikling siden 2001. Artikkelen er med fordi den sier noe om engasjementet, erfaringene og ressursene som finnes i det sivile samfunnet. Ressurser som må lyttes til.

³⁰ <http://www.kalo.dk>,

³¹ Folkeopplysningsloven Kap.4, §7

³² <http://www.eco-net.dk/>

HOLD LØFTER OG VIS HANDLING! HVEM GRIBER BOLDEN FØRST?

- om Uddannelse for Bæredygtig Udvikling i Danmark

Af Lars Myrthu-Nielsen, sekretariatsleder i Øko-net

behov for en koordinationsmekanisme på statsniveau, at regeringen aktivt skal være med til at fremme implementeringen af strategien, og at der skal sikres tilstrækkeligt med finansielle midler hertil. Regeringen har som nævnt tilsluttet sig strategien, nu skal den implementeres. Bolden er nu givet op (igen) til regering og resten af Folketinget. Vi efterlyser (og mangler) fra alle partier konkrete politikker og visioner for UBU! Hvem griber bolden først?"

Mange UBU-aktiviteter gennem årene

I Øko-net har vi arbejdet med UBU-området siden 2001. Og har bl.a. i forbindelse med Verdenstopmødet for Bæredygtig Udvikling i 2002 udgivet ét debathæfte derom: www.sustainabledevelopment.dk

Vi holdt i 2005 én åbningskonference på Christiansborg for FN-tiåret for Uddannelse for Bæredygtig Udvikling (2005-2014) - www.ubu10.dk/pages/976.asp

Og vi har siden fulgt UBU-tiåret, og har bl.a. været med til at presse Undervisningsministeriet til at afholde dialog-møder om tiåret. I 2007 var vi sammen med Steen Gade (SF) med til at trække daværende undervisningsminister Bertel Haarder i samråd i Miljø- og Planlægningsudvalget omkring UBU og Danmarks forpligtelser på området (se nærmere i de 7 UBU-anbefalinger). Dette samråd førte til at der i slutningen af 2008 kom en national strategi for UBU, der med vores hjælp blev lanceret ved en konference, marts 2009, på Borups Højskole, og ved en skulpturopsætning af Balanceakten på Christiansborg Slotsplads (finansieret af Undervisningsministeriet).

En kronik som Øko-net fik optaget i Dagbladet Information i forlængelse af den halvvejskonference for Uddannelse for Bæredygtig Udvikling (UBU) vi afholdt på Christiansborg d. 10. november 2010 slutter med disse ord:

"UBU er kort sagt et livslangt læringsforløb, som skal integreres på alle uddannelsesniveauer. Integrationen forudsætter bl.a., at værdigrundlag, lærerplaner og lærekompetencer tilpasses bæredygtighedsprincipperne. Derudover skal ngo'ernes rolle anerkendes og støttes, for bæredygtig udvikling skal også fremmes gennem uformel uddannelse. UNECE-strategien slår fast, at der er

Balanceakten er en nordisk kampagne for UBU, der kan læses mere om på hhv.:

www.balanceakten.dk/
www.thebalancingact.info

Vi har samlet en del info om UBU på en portal for UBU, som vi startede i forbindelse med lanceringen af FN-tiåret (2005-2014): www.ubu10.dk

I november 2010 afholdt vi så, i samarbejde med 92-gruppen – Forum for Bæredygtig Udvikling og Stiftelsen Idébanken (Oslo), og med støtte fra de to organisationer, samt Dansk Folkeoplysnings Samråd, én halvvejskonference for FN-tiåret. Den fandt sted på Christiansborg, og i forbindelse med konferencen, opsatte vi fire skulpturer af Balanceakten på Slotspladsen, for at minde om at der er fire år tilbage af tiåret (målet er at de skal stå der frem til Rio+20, der finder sted i Rio, Brasilien, i juni 2012).

Desuden præsenterede vi og fremlagde de 7 anbefalinger for Uddannelse for Bæredygtig Udvikling, til Folketinget og regeringen:

- 1. En national handlingsplan skal lanceres nu!** (HOLD LØFTER)
- 2. Staten skal gå foran!** (VISE AT DET ER ALVOR)
- 3. Bæredygtig udvikling er god økonomi – sæt penge af!** (LANGSIGTET INVESTERING)
- 4. Et folkeoplysningsprogram for bæredygtig udvikling!** (OPLYSNING OG DELTAGELSE)
- 5. UBU-uddannelse for alle – på hele kloden!** (GLOBALT PERSPEKTIV)
- 6. Styrk det nordiske samarbejde!** (SAMARBEJDE)
- 7. FN-tiåret er en start!** (VEDVARENDE INDSATS)

I 92-gruppen har vi besluttet at følge op omkring de 7 anbefalinger, da det er klart at der skal sættes midler af og der skal laves en handlings- og implementeringsplan for UBU, hvis der skal ske en bred udvikling omkring UBU i Danmark. Men der er stadig meget langt til at UBU er kendt i det samlede uddannelsessystem.

Det er vores håb at UBU-området vil blive prioriteret højt i en ny regeringsperiode, og at de 7 anbefalinger, der er sendt fra 92-gruppen, kan være til stor inspiration og hjælp i arbejdet. Og vi indgår selvfølgelig meget gerne i nærmere dialog og samarbejde omkring én konkretisering.

Baggrund/bilag:

Læs hele kronikken der blev bragt i Dagbladet Information, d. 28. november 2010: www.information.dk/252184

De 7 anbefalinger for UBU kan hentes her: http://web.eco-net.dk/home/7UBU_anbefalinger2010.pdf

E-mail: eco-net@eco-net.dk
Hjemmeside: www.eco-net.dk

Øko-net er medlem af de tre paraplyorganisationer: "92-gruppen – Forum for Bæredygtig Udvikling" (22 danske miljø- og udviklingsorganisationer), "Dansk Folkeoplysnings Samråd" (33 landsdækkende, folkeoplysende organisationer) og "Projektrådgivningen" (266 danske udviklingsorganisationer)

NGO s

Grøn Hverdag³³ er en organisasjon med aktiviteter i hele landet. Den finnes også i Norge. Grøn Hverdag informerer om grønne produkter og ideer, som kan gjøre hverdagen "grønnere". Den ønsker å inspirere medlemmene til å bidra til en mer miljøriktig utvikling og inspirere til å gjøre hverdagen mere miljøriktig. Den stiller krav til produsenter og forretninger om mere miljøvennlige produkter og emballasje. Organisasjonen arbeider for en bæredyktig utvikling gjennom lokale og landsdekkende aktiviteter og kampanjer.

Økolariet er et Viden- og oplevelsescenter³⁴ om natur, miljø, klima, energi, oppfinnelser, og innovasjon. Det har utstillinger og tilbyr undervisning, foredrag og arrangementer med titler som *Vandets kredsløb*, *Energi og klima*, *Affald og genbrug*.

FN-forbundet³⁵, har utviklet en Model United Nations Climate Conference (MUNCC) MUNCC som er en simulering af FNs klimakonferanse, COP15, som fant sted i København i desember 2009. MUNCC gir deltakerne en mulighet for å «spille» et av deltakerlandene og så forhandle på vegne av landet. Undervisningsmateriale er til rådighet for lærere.

Samsø Energiakademi³⁶ "samler den viden, Samsø har fått fra arbeidet med alle øens VEØ-projekter fra vindmøller og

halmbaseret fjernvarme til rapstraktorer og solfangere. Samtidig fungerer akademiet som conferencecenter, når virksomheder, forskere eller politikere diskuterer vedvarende energi, energibesparelser og nye teknologier. Desuden har akademiet utstilling og energilejrskole til øens turister og skoleeleve og tilbyr kunnskap i Energi, klima, miljø, lederskab, ejerskab, kammeratskab."

Permakultur Danmark samarbeider med Permakultur Norge og Permakultur Sverige. Aktiviteter er i vidt omfang brukerdrevne og brukerdessignede. "Der udbydes hvert år 1-2 certifikatkurser i permakultur, med internationalt standardiseret pensum af minimum 72 timer. Desuden arrangeres introkurser, og ad hoc 'advanced courses' om specifikke emner, afhængigt af konkret interesse. Der eksisterer et antal realiserede projekter, hvoraf 'Den Selvforsynende Landsby' er det mest veludviklede i Danmark. Permakultur er desuden et globalt nettverk, og har samarbejdsprojekter med bl.a. klimaforum, Omstillingsbevægelsen, Via Campesina"³⁷

Universitet og høyskoler

University Collage, Lillebælt er aktivt opptatt av bæredyktighet både i nasjonale og internasjonale relasjoner. Institusjonen tilbyr etter- og videreutdanning for profesjonsutdannede og andre unge og voksne. Målet er kompetanseutvikling og en bæredyktighets pedagogikk. Kompetansen skolen utvikler tilbys også

NGOs og frie skoler og kan implementeres i universitetsstudier. Institusjonen har egen koordinator for nettverk for bæredyktighet.

Aarhus universitet sier i sine framtidsvisioner: "Gennem forskningsbaseret betjening og rådgivning af myndigheder at sikre det bedst mulige beslutningsgrundlag inden

for miljø-, energi-, klima-, landbrug- og fødevarerrelaterede problematikker³⁸. Flere universitet tilbyr kunnskap om bærekraftig utvikling via fag som master i naturfagundervisning for lærere og andre fag relatert til klima og miljø (Copenhagen Business School, Syddansk universitet, Ålborg universitet).

«Med utgangspunkt i undervisningen at øge den enkeltes almene og faglige innsigt og færdigheder for at styrke evne og lyst til at tage ansvar for eget liv og til at deltage aktivt og engageret i samfundslivet.»

• Ambassadører

Det kan være en god idé at utdanne nogle personer fra målgruppen til at fungere som miljø- eller energiambassadører. De kan ofte videreformidle budskaberne, så de er relevante, forståelige og troværdige for modtagerne, da de kender målgruppen indefra.

- **Udnyt det potentiale**, der ligger i at udanne ambassadører, som selv er en del af målgruppen og lokalområdet, til at formidle energi- og miljøbudskaber. Vær dog realistisk i forhold til deres indsats – forvent ikke, at ambassadørerne selv går ud og organiserer videreformidling uden betydelig støtte fra projektholders side.
- **Inddrag gerne ambassadørerne** i udadrettede arrangementer og aktiviteter, som projektholder står bag eller deltager i. Det giver ambassadørerne en mulighed for at komme i gang med formidlingsindsatsen. En projektmedarbejder og et par ambassadører kan eksempelvis tage ud og holde oplæg eller lave hjemmebesøg i fællesskab. Nogle gode formidlingsoplevelser kan motivere ambassadørerne til at formidle endnu mere.
- **Forvent ikke, at alle ambassadørerne selv opsøger boligforeninger, sprogskoler eller lignende fora** for at videreformidle deres viden. Det kan være en stor udfordring for dem at formidle til andre end familie og venner, og det vil ofte kræve at projektmedarbejderne 'tager dem i hånden' i formidlingsindsatsen – afsæt ressourcer til dette. Det skal dog bemærkes, at selv hvis ambassadørerne ikke umiddelbart efter kurset går i gang med en formidlingsindsats, kan det i nogle tilfælde ske senere. Man skal altså ikke forvente, at ambassadørerne går ud og formidler lige med det samme, men samtidig kan man blive overrasket på et senere tidspunkt. Det kan eksempelvis være, at ambassadørerne et halvt år efter kurssets afslutning ser en mulighed

33 <http://www.gronnefamilier.dk/>

34 <http://www.okolariet.dk/Hvad-er-oekolariet.aspx>

35 <http://www.fnforbundet.dk>

36 <http://www.energiakademiet.dk>

37 <http://www.permakultur-danmark.dk>

38 <http://studerende.au.dk/fremtidensau/naer/st/missionogvisionforscienceandtechnology/>

Voksenopplæring

Det er to kategorier voksenopplæring³⁹ i Sverige, formell og ikke-formell.

Den ikke-formelle er synonym med folkbildningen og refererer til folkehøgskoler og studieforbund. Folkbildningen har alle som målgruppe, men en spesifikk målgruppe er de med lav utdanning. Folkbildningen er basert på fri vilje og likeverd, og regnes med sin form og sitt innhold som et verktøy som styrker demokratiet.

Formell voksenopplæring er gjerne utdanning som er administrert av kommuner og utdanningsinstitusjoner for forskjellige målgrupper i samfunnet. Eksempler er svensk for innvandrere, yrkesutdanning og annen etter- og videreutdanning for voksne. Målet er å gi voksne muligheter til å få den kunnskapen de trenger for å kunne delta i samfunns- og arbeidsliv og å gi muligheter for videre utdanning.

Bærekraftig utvikling

Sverige fikk i 2002 sin første nasjonale strategi for bærekraftig utvikling. *Strategiske utmaninger* fra 2006⁴⁰ er en oppfølging og har utviklet en strategi for økonomisk, sosial og miljømessig bærekraftig utvikling. Ett av målene i strategien omtaler utdanning (s 69): "Sverige skall vara ett ledande land vad gäller utbildning för hållbar utveckling i det livslånga lärandet. Utbildning från förskola till högre utbildning så väl som folkbildning samt

kulturområdet bör genomsyras av perspektivet hållbar utveckling och en fri och oberoende mediestruktur skall upprätthållas. Blant tiltakene er at i programmålen for gymnasieskolan är hållbar utveckling tydligt integrerat.

Högskolelagen (1992:1434) har sedan den 1. februar 2006 ett tillägg som säger att högskolorna i sin verksamhet skall främja hållbar utveckling."

Carl Lindbergs artikkel, *Structural solutions for ESD 10 in Sweden*, som er vedlagt (vedlegg 1) denne rapporten, gir et utfyllende bilde av myndighetenes strategier og holdninger til bærekraftig utvikling i Sverige.

Folkehøgskolen

Den svenske folkehøgskolen (150 skoler) arbeider etter syv virksomhetsideer, den syvende omfatter bærekraftig utvikling⁴¹: "Folkehögskolor och studieförbund har ett omfattande utbud av utbildning för hållbar utveckling som spänner över bl.a. miljö/ekologi, ekonomi och lokal utveckling, folkhälsa, demokrati och global solidaritet. För att kunna bidra till en rättvis och hållbar global utveckling krävs insikt om hur vårt agerande påverkar förutsättningarna för andra. För att vi på bästa sätt skall kunna anpassa våra val och vårt sätt att leva är det viktigt att kunskapen om varje människas lika värde och rätt står i centrum, liksom intresset för hur fattiga människor själva ser på utveckling. Ett arbete för att stärka kunskapen om de

SVERIGE

³⁹ http://www.infonet-ae.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=1126&Itemid=31

⁴⁰ <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/06/06/92/5ff0d494.pdf>

⁴¹ <http://www.folkbildning.se/Documents/!%20Statsbidrag%20folk%C3%B6gskolor/statsbidrag%202011/Fhsk%20Statsbidr2011%20KritF%C3%B6rdeln%20Ver20101208.pdf>

Målet er å gi voksne **muligheter** til å få den **kunnskapen** de trenger for å kunne **delta i samfunns- og arbeidsliv** og å gi muligheter for videre utdanning.

globala utvecklingsfrågorna och bidra till en positiv utveckling måste vara långsiktigt och bedrivs av många aktörer. Till dessa hör folkbildningens organisationer.”

Svenske folkehøgskoler har mange tilbud som kan defineres under bærekraftig utvikling, de fleste ligger under kategorien allmennfag:

Hyllie park Folkhögskola sier i sin programerklæring:

”Vi vill forstå människan och hennes omgivning utifrån miljö och hälsa perspektiv. I sökandet efter hur ett hållbart samhälle kan byggas lär vi oss hur miljö och sociala mönster påverkar. Vi undersöker hälsa ur ett ekologiskt, kulturellt och internationellt perspektiv.

Södermanlands län: Via grundläggande ekologi, naturkunskap och miljökunskap kommer vi fram till frågor om döda korallrev, utfiskade vatten och klimatförändring.

Föreningen Holma Folkhögskola har som mål å bli en skole med en bærekraftig profil. Ett av tilbudene er Småskalig ekologisk odling. Nordiska folkhögskolen i Kungälv er miljøsertifisert og satser på å overføre skolens verdier til elevene og uttaler at det er et mål å arbeide videre med å koble det praktiske og det pedagogiske.

Nordens folkhögskola Biskops-Arnö har et nord-sør perspektiv. All virksomhet ved skolen er miljørelatert og skolen er opptatt av å sette kunnskap inn i en global sammenheng. Begge eksemplene finnes i NVLs samling på <http://www.nordvux.net/page/882/eksempler.htm>.

Studieforbund

Studieforbundene i Sverige arbeider etter de

samme virksomhetsmålene som folkehøgskolene og altså det samme målet for bærekraftig utvikling; ”Statens stöd till folkbildningen skall ha till syfte att folkhälsa, hållbar utveckling och global rättvisa”. Studieforbundet Studieförbundet har en tydelig profil på bærekraftig utvikling og har et mangfold av tilbud.

I formålsparagrafen står det: Med lyhörddhet för människors behov och erfarenheter erbjuder Studieförbundet möjligheter till bildning, engagemang och gemenskap – främst inom natur-, djur-, miljö- och kulturområdet. Studieforbundet kan vise til en mengde tilbud relatert til miljø og klima; som for eksempel tilbudet fra Studieförbundet i Umeåregionen om å lage egne energianlegg: *Solfångare, Solcellspanel, vindsnurra: modeller och exempel. Hur dessa fungerar, hur de sätts upp på bästa sätt.* Andre kurs er: *Om regelverk och kostnader, Ta chansen och ta reda på hur du kan skaffa dig egen energi och spara miljön!*

Studieförbundet i Västernorrland samarbeider med kommuner og Länsstyrelsen i Västernorrland, samt natur- og kulturforeninger og tilbyr kurs som *Mat og klima, Aktivitetsdagar natur och miljö, Minska samhällets CO2 påverkan*. Målgruppen er lærere, foreldre, allmennheten og politikere. Studieförbundet avdeling i Norra Dalarna og Gävleborgs län samarbeider med kommuner, länsstyrelse, andre studieforbund og Naturskyddsföreningen, og tilbyr blant annet *Framtidsveckan*. Målet med Framtidsveckan er at den skal lede til en mer varig, lokal omstilling. Aktiviteter i Framtidsveckan er forelesninge, seminarer, kulturarrangement og offentliga diskussioner.

SV, Studieförbundet Vuxenskolan «hävdar alla människors lika värde och rättigheter och vill genom sin verksamhet stärka demokratin. SVs vision är en värld som präglas av hållbar utveckling. SV vill vara mångfaldens studieförbund samt vara den mest pådrivande och engagerade lokala kraften för utveckling av föreningsliv, kultur och samhälle.»

SV samarbeider med Högskolen Väst som fra høsten 2011 tilbyr kurs i entreprenørskap med fokus på bærekraftig utvikling. Kurset tar utgangspunkt i at mennesker globalt sett ikke lever bærekraftig, det gjelder både økonomisk, økologisk og sosialt. Studiet stiller spørsmålet, ”Hva er bærekraftig utvikling og hvordan får vi det til?” Målgruppe for tilbudet er både studenter og alle interesserte, uansett bakgrunn. Studiet har også et Nord-Sør perspektiv ved at det samkjøres med studenter i Uganda, Bolivia og Ukraina. Ideen er at å møtes på tvers av grenser, underbygger en bærekraftig utvikling.

Svenska kyrkan och Sensus studieförbund utvikler studiemateriell som skal stimulere til samtale og praktisk handling for miljøet, og en bærekraftig utvikling som gir et samfunn som er økologisk bærekraftig og bygger på jordens fornybare ressurser, som er økonomisk bærekraftig slik at godene fordeles rettferdig, som er sosialt bærekraftig og gir alle mennesker muligheter til et godt liv.

⁴² <http://www.helasverige.se/kansli/hem/>

⁴³ <http://www.ekocentrum.se/>

NGOs

Organisasjonen *Hele Sverige skal leva*⁴² har siden 2003 arbeidet med prosjektet Hållbara bygder. For tiden engasjerer prosjektet 26 bygder i arbeidet med å utvikle forutsetninger for en bærekraftig framtid i lokalmiljøene. *Hela Sverige ska leva* ønsker å støtte alle lokale initiativ til bærekraftige endringer. Slik eksemplene viser: *Himlarand* er en pilotutdanning i etablering for kvinner på landsbygda. Utdanningen er utviklet i samarbeid med høgskolen i Halmstad. *Landsbygd 2.0* er et dialogverktøy, en metode for å involvere unge mennesker i utviklingen der de bor. Prosjektet utvikles på tre nivåer; det lokale, det regionale og det nasjonale. *Ekocentrum*⁴³ er et kunnskapsforum og en inspirasjonskilde i arbeidet for en bærekraftig utvikling og ønsker å være en veiviser til en økologisk samfunnsutvikling. Ekocentrum forvalter og utvikler Sveriges største permanente miljøutstilling i Gøteborg og har også en permanent utstilling i Malmø. Organisasjonen er involvert i prosjektet Kirseberg i Malmø, en pilotbydel for læring for bærekraftig utvikling i 2010.

www.malmo.se/kirseberg

Universitet/høgskoler

I Universitet- og høgskoleloven står det som nevnt at institusjonene skal fremme en bærekraftig utvikling: ”Högskolorna ska i sin verksamhet främja hållbar utveckling

som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd och rättvisa.” (Högskoleloven kap 1 §5) Kungliga tekniska högskolan sier i sin policydokumentasjon: ”KTH ska aktivt och ansvarsfullt bidra till hållbar utveckling genom utbildning, forskning och samverkan, samt genom att minska sitt ekologiska fotavtryck.”⁴⁴ Sveriges landbruksuniversitet nevner Klima og forandringer i økosystemet som en av sine seks sterke sider, og en mastergrad i landskapsplanering er et av tilbudene til voksne.

Akademien for hållbar samhälls- og teknikutveckling tilbyr grunnutdanning, masterutdanning og forskerutdanning. Akademiets tilbud måles etter indikatorer som muligheten for å få arbeid, internasjonal aktualitet, vitenskaplig forankring, pedagogikk og bærekraft.

” Vi vil forstå människan och hennes omgivning utifrån miljö och hälsaperspektiv”

⁴⁴ <http://intra.kth.se/regelverk/policyer/2.9056/kth-s-policy-for-hallbar-utveckling-1.27142>

Carl Lindberg sier i sin artikkel om utviklingen i Sverige og universitetene: ”De svenska universiteten og høyskolorna har sedan länge ett omfattande utbud av program og kurser med syftet att leda till ett lärande för hållbar utveckling. Ungefär en tredjedel av alla kurser tar opp hållbar utveckling i någon form. Högskolelagen har kommit att utgöra basen for de særskilda policy-dokument, som

tagits på många universitet og høyskolor for att stödja ESD. Arbetet bedrivs enligt de skiftande förutsättningarna som finns for varje fakultet. Særskilda kontaktpersoner for att driva utviklingen är ofta utsedda av fakultetsledningarna.

Många universitet har som mål att hållbar utveckling som perspektiv og kunskaps-

innhåll skall integreras i samtlige utdanningsprogram og tillämpliga kurser, men även att ge muligheter for studenter att komplettera sin utdannelse med valbara kurser i hållbar utvikling. Redovisningen av arbeidet oppfyller på visse universitet kravene i Global Reporting Initiative (GRI). Ibland används ett selvverdiverdingsverktøy for Hållbar utvikling i Høgre Utbildning, AISHE.”

ISLAND

Voksenopplæring

Voksenopplæring⁴⁵ på Island kan i hovedsak deles i to; det som ligger innenfor det formelle skolesystemet og knyttet til høyskoler og universitet og videregående opplæring, der det er utviklet egne avdelinger for voksne, og de 9 regionale Senter for Livslang Læring fordelt over hele landet. I tillegg er arbeidsplassene involvert i utdanning for voksne. Det er liten tradisjon for folkehøyskoler og folkeopplysning, slik det er i de andre nordiske landene.

Bærekraftig utvikling

Island har siden 1993 hatt en lov som krever at miljødepartementet årlig informerer om miljøspørsmål.

*Welfare for the future*⁴⁶ er Islands nasjonale strategi for bærekraftig utvikling, 2002 – 2020. Dokumentet er grunnlaget for hvordan det arbeides med miljøutvikling på Island. Det er Islands Miljødepartement som har ansvaret for å utvikle og implementere en integrert miljøpolitikk for landet.

Welfare for the future sier om utdanning at all utdanning må ta utgangspunkt i en bærekraftig utvikling. Det må gå en jevn strøm av informasjon fra myndighetene og ut i samfunnet, til frivillige organisasjoner og alle mulige interessenter. Målet med all kunnskap og informasjon må være å gi hver enkelt innsikt nok til å forstå sammenhengen mellom kunnskap om miljøet og de menneskelige handlingene som truer det.

Utdanning for bærekraftig utvikling er blitt styrket i det islandske skolesystemet det siste tiåret - fra barnehagen til universitetet. Universitetet på Island tilbyr nå for eksempel en mastergrad i miljøstudier. Flere videregående skoler og yrkesskoler tilbyr egen utdanning i miljølære eller implementerer temaet i pensum. Miljøspørsmål er også integrert i mange fag i grunnskolen, særlig i naturvitenskaplige fag, men også i fag som livsferdigheter og husholdningsøkonomi. Mange institusjoner har i tillegg integrert utdanning for bærekraftig utvikling i generell utdanning.

Senter for Livslang Læring

Sentrene for livslang læring er spredd over hele landet. De samarbeider med myndighetene, med utdanningssystemet og arbeidslivet. Alle er uavhengige og tilbudene reguleres av behov i regionen. De tilbyr et stort spekter av utdanning, ofte i samarbeid med universitetene og arbeidsplassene.

Utdanning for bærekraftig utvikling er ikke spesifisert som egen utdanning, men ser ut til å være integrert i fag det er naturlig å gjøre det.

NGOs

Landvern, Icelandic Environment Association Landvernd er en non governmental organisation, NGO, med ca 50 medlemmer og har voksne, arbeidsplasser og kommuner som målgruppe. Organisasjonen er med i det internasjonale nettverket Global Action,

⁴⁵ http://www.infonet-ae.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=1133&Itemid=31

⁴⁶ http://eng.umhverfisraduneyti.is/media/PDF_skrar/Sjalfbar_roun_enska.pdf

sertifiserer for det Blå flagg(FEE)⁴⁷ og arrangerer kunnskapsturer til islandske naturfenomen, som de varme kildene. Landvern driver opplæring i Ecodriving, hvordan kjøre miljøvennlig, og utvikler relevante studieemner som kan legges inn i annen utdanning.

*Gardarholm i Husavik*⁴⁸ har som mål å være et internasjonalt kompetansesenter for utviklingen av en bærekraftig framtid, spesielt engasjert i bevaring av kystmiljøer og omgivelsene. Instituttet er opptatt av å spre kunnskap og har lagt inn egne kunnskapsmål i sin informasjonsstrategi.

Gardarholm prosjektet utvikler verktøy og kunnskap slik at folk kan få en mulighet til å ta avgjørelser som positivt påvirker deres egne liv, samtidig som de kan være bidragsyttere til en bærekraftig framtid. Island er et naturlig utgangspunkt for Gardarholm prosjektet, men det er også engasjert i den globale utviklingen.

Universitet og høyskoler

Islands landbruksuniversitet, AUI, er i tillegg til landbruksfag en utdannings- og forskningsinstitusjon for miljø og klima. Blant annet tilbys utdanningen som fjernundervisning.

AUI har også som mål å være en aktiv pådriver av bærekraftig utvikling i det islandske samfunnet.

Islands universitet, Háskóli Íslands, har som en av sine kjerneverdier å ha en ambisiøs miljøpolitikk, og ønsker med det å øke folks bevissthet og kunnskap om bærekraftig utvikling, både innefor universitetets rammer og i samfunnet generelt (Strategic plan of the University of Iceland, kjerne verdier, punkt 4⁴⁹) For voksne tilbyr Universitetet en mastergrad i miljøstudier.

”All utdanning må ta utgangspunkt i en bærekraftig utvikling”

⁴⁷ <http://fee.no/?pageslug=hva-er-gront-flagg-4399>

⁴⁸ <http://www.gardarholmur.is/>

⁴⁹ http://www.hi.is/files/policy_2011-2016.pdf

Voksenopplæring

Voksenopplæring er i Norge er mangfoldig og organisert av forskjellige tilbydere. En del opplæring er rettighetsregulert og formell, som norsk for innvandrere og grunnopplæring for voksne. Kommuner og fylker har ansvaret for å legge til rette for slik opplæring. Universiteter og høyskoler gir tilbud om etter- og videreutdanning for voksne. Mye opplæring skjer på arbeidsplassen, den kan være både uformell, ikke-formell og formell. I Norge er det lovbestemt rett til å ta permisjon for etter- og videre utdanning. Studieforbund, folkehøgskoler og frivillige organisasjoner er betydelige tilbydere av ikke-formell opplæring. Innenfor deres rammer skjer det i tillegg mye uformell læring. Utdanning gjennom Studieforbundene og deres medlemsorganisasjoner er subsidiert av staten og aktiviteten er regulert gjennom Lov om voksnes læring.

Bærekraftig utvikling

Norske myndigheter er generelt opptatt av å være i første rekke når det gjelder en bærekraftig utvikling, det gjelder både lokalt og nasjonalt. Regjeringen har utarbeidet en strategi for bærekraftig utvikling⁵⁰ der den under punkt 7.2 sier: "Kunnskap er en helt sentral forutsetning for å lykkes i arbeidet med en bærekraftig utvikling, og skoler og andre utdanningsinstitusjoner kan her gi viktige bidrag". Strategien er et bidrag til Norges oppfølging av FNs utdanningstiar for

bærekraftig utvikling som strekker seg fra 2005 til 2014, og er en oppfølging av den europeiske strategien på samme område. Kunnskap om miljøet og bærekraftig utvikling er implementert i grunnutdanningens fagplaner, og flere universitet og høyskoler legger det inn i sin strategi for kunnskapsformidling.

Miljøfyrtårn er en nasjonal sertifiseringsordning rettet mot privat og offentlig sektor, særlig med vekt på små og mellomstore bedrifter. Tiltak er konkrete og målbare, og skal være lønnsomme for den enkelte virksomhet. En del arbeidsplasser ønsker å bli Miljøfyrtårns sertifisering, det krever kunnskap og bevissthet hos initiativtakerne og de ansatte, som tilbys kurs og opplæring.⁵¹

Folkehøgskoler

De norske folkehøgskolene arbeider kontinuerlig med nye pedagogiske utviklingsprosjekter. Fokusområder er veiledning, bærekraft og folkehøgskolepedagogikk. I prinsippprogrammet (2009 – 2013) for Norsk Folkehøgskolelag, står det: "Folkehøgskolen må engasjere seg i dei utfordringane og mulegheitene dette gir, så vel lokalt som nasjonalt og globalt. Skuleslaget må markere seg i kampen for menneskerettar og demokrati, for ei rettferdig og berekraftig utvikling, for livsopplysning og læring for alle, og for fredsskaping og brubygging."⁵² I 2011 tilbyr 11 skoler fag under betegnelsen Miljø og økonomi, markedsført på denne måten

⁵⁰ http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/barekraftig_utvikling/strategi-for-barekraftig-utvikling.html?id=469846#Toc168729923

⁵¹ www.miljofyrtarn.no

⁵² <https://folkehogskolene.net/wips/80208388/cbMonth/10/cbYear/2018/>

på nettstedet Folkehøgskolene: « I folkehøgskolen står miljøvern og økologi sentralt. Vi ønsker å ta vare på miljøet rundt oss og opprettholde en økologisk balanse. Det gjør kanskje du også? Her kan du finne linjer som fokuserer på nettopp dette. På klimakrisen, global oppvarming og menneskerettigheter. På politiske spørsmål, generelle holdninger og konkrete tiltak”. Flere folkehøgskoler i Norge er engasjert i Balanseakten. Med tiltaket ”Bærekraftig folkehøgskole” var målet å stimulere til bevisste og reflekterte holdninger i bærekraftig retning, og å bistå skolene med å utvikle pedagogiske opplegg som miljøskole i hverdagen, i en helhetlig og samfunnsmessig sammenheng.

Høgtun Folkehøgskole tilbyr temaet *Pedagogikk for de rike*, (PfR). Det er et folkehøgskoleprosjekt som tar i bruk utradisjonelle metoder for å minske skillet mellom nord og sør. Blikket rettes mot de rike og de utfordringene livsstilen vår skaper. Utfordringen er; Hva kan vi i den rike verden gjøre for at vår felles globale framtid skal bli best mulig? Vest Oppland Folkehøgskole legger inn i fast pensum en bevisstgjøring om, «Hva kan vi selv gjøre, og hvilken betydning har vår egen innsats i et verdensperspektiv”.

Sund folkehøgskole har helt siden 70-tallet hatt u-landslinjer. Totalt er fire av skolens sju linjer direkte engasjerte i internasjonale spørsmål. Skolen engasjerer seg i prosjekter i den tredje verden, og har hatt elever fra Guatemala siden

2003. Skolen presenteres i NVLs eksempler⁵³ På Vefsn Folkehøgskole er bærekraft integrert i hele skolens virksomhet, både teoretisk og i praksis.

Studieforbund

Studieforbundene i Norge arbeider etter seks overordnede målområder, nedfelt i lov om voksenopplæring av 19. juni 2009⁵⁴ Det første området sier at studieforbundenes oppgave er ”Å bidra til å vedlikeholde og styrke demokratiet og legge grunnlag for bærekraftig utvikling og utvikle aktive medborgere”. Noen av studieforbundene har en formålsparagraf som forholder seg til dette målet; slik som Studieforbundet Populus: ”Studieforbundet skal gjennom sitt arbeid bidra til å gi alle mennesker lik adgang til kunnskap, og vektlegge at verdier som demokrati, toleranse, likeverd, miljø og solidaritet fremmes i studiearbeidet.” Studieforbundet Kultur og Tradisjon har i sitt formål som mål: ”...bevisstgjøring om mennesket som en del av en økologisk helhet”. Studieforbundet Natur og Miljø har som målsetning at ”Studieforbundet skal organisere og legge forholdene til rette for opplysningsvirksomhet og opplæringstiltak i sine medlemsorganisasjoner innen rammen av Lov om voksenopplæring, med hovedvekt på emner som har tilknytning til landbruk, natur, miljø og fritid.” Natur og Miljø er via sine medlemsorganisasjoner aktive tilbydere av kurs som kan gi kunnskap for en bærekraftig utvikling. Blant annet *Slåttekurs* som har som

mål å styrke kunnskapen om og interessen for praktisk skjøtsel av verdifullt kulturlandskap. Hovedvekten er lagt på engas økologi, med fordypning i karplanter og insektenes liv. Kurset presenteres i NVLs eksempelsamling⁵⁵ Natur og Ungdom tilbyr kurset New energy – miljøvern og fornybar energi og Miljøseminar for handling der deltakerne skal lære å bli enda bedre miljøvernere og bli inspirert til videre arbeid.

Frikirkelig Studieforbund har et studieopplegg⁵⁶ som er utviklet av Presteforeningen og Den norske kirke om bærekraftig utvikling, global rettferd og lokalkirkelig ansvar. Målet med studieopplegget «klimakirken» er å bidra

med informasjon og kunnskap, gi en spore til refleksjon og – forhåpentlig – inspirasjon til reflektert handling. Opplegget er nettbasert. Nettsiden www.grønnekirken.no er et felleskirkelig ressurssted. Her finnes inspirasjon til hvordan sette klima og miljø på dagsorden-i det praktiske hverdagslivet og i gudstjenester, undervisning, bibelgrupper, barne- og ungdomsarbeid og andre sider av menighetslivet. Her finnes også teologisk refleksjon rundt miljø- og klimautfordringene. Studiehefte tar for seg FNs tusenårsmål og kobler disse opp mot Misjonsforbundet UNGs arbeid i Colombia som en case, med deres internasjonale erfaringer med å jobbe mot fattigdom og for rettferdighet.

”Å bidra til å vedlikeholde og styrke demokratiet og legge grunnlag for bærekraftig utvikling og utvikle aktive medborgere.”

53 <http://www.nordvux.net/download/6494/sund.pdf>

54 <http://www.lovdato.no/all/hl-20090619-095.html>

55 <http://www.nordvux.net/download/6510/slattekurs.pdf>

56 www.klimakirken.no

NGOs

Framtiden i våre hender⁵⁷ (FIVH) er en frivillig organisasjon som arbeider for miljøansvar og rettferdig fordeling av verdens ressurser. Organisasjonen angriper drivkraften bak miljø- og klimatrusselen; det stadig stigende forbruket i rike land som Norge. Organisasjonen utgir tidsskriftet Folkevett. De viktigste temaene er forbruk; Framtiden i våre hender mener at dagens forbruk ikke samsvarer med en bærekraftig utvikling. I tillegg arbeider organisasjonen for økt bevissthet i klimasaker, rettferdig fordeling og etikk i investeringer.

Grønn Hverdag⁵⁸ er et nettverk av enkeltpersoner, organisasjoner og virksomheter med miljøvennlig forbruk som mål. Nettverket har enkeltpersoner og frivillige organisasjoner som deltakere. En del kommuner bruker Grønn Hverdag til å organisere innbyggerne i lokalt miljøarbeid. Grønn Hverdag, oppfordrer husholdninger til «en nasjonal miljødugnad» gjennom å avlegge et «miljøløfte», det vil si en egenerklæring om at en vil velge miljøriktige løsninger på en rekke spesifiserte punkter som gjelder innkjøp, bruk og avfallshåndtering. Grønn Hverdag publiserer forbrukertester og gir praktiske råd om forbruk gjennom medlemsbladet *Grønn Hverdag magasin*.

Change the World⁵⁹ er en organisasjon som ble opprettet i Oslo i 1997. Initiativtakerne er opprinnelig fra Latin Amerika og Afrika. I dag er mange nasjonaliteter, blant annet nordmenn, representert i organisasjonen som er opptatt av forholdet mellom mennesker og miljø. Organisasjonen samarbeider, organiserer og inspirerer. Et av prosjektene er i NVIs eksempelsamling⁶⁰ under tittelen Folkeopplysning fra Sør inspirerte norske Sagene, en bydel i Oslo. På flere av bydelens plasser og torg har ungdom i samarbeid med organisasjonen Change the World laget pyramider, spiraler, sirkulære bed med en variert blanding av grønnsaker, blomster, frukter, medisinske planter, bærbusser og klatreplanter. Det har blitt brukt resirkulerte materialer som bildekk, byggavfall, papp og organisk avfall.

Universitet og høyskoler

Hvert universitet har sin egen policy for fagområder, forskning og formidling. Universitetet i Oslo ønsker både å formidle kunnskap om en bærekraftig utvikling og å være en grønn institusjon selv, Grønt UIO. Derfor har det satt i gang prosjektet Kartlegging av miljørelevante studier⁶¹. Universitetet ønsker å få fram egne erfaringer, hente erfaringer fra andre, synliggjøre hva UIO allerede gjør, mobilisere og utfordre og foreslå miljøpolicy og satsing for UIO.

Høyskolen i Telemark tilbyr Nettkurset Klima, energi og miljø for voksne.

Høgskolen i Bergen tilbyr kurs i miljøledelse som også kvalifiserer til tittelen Miljøfyrtårn-konsulent. Det betyr at kursdeltaker kan være Miljøfyrtårn-konsulent for egen (og ev. andres) virksomhet.

Universitetet i Stavanger tilbyr utdanning i Bærekraftig energiteknologi, kjemi og miljø og energi og miljø. Fagene inngår i bachelor og masterutdanning, men enkelte kan også tas som moduler Center for Sustainable Energy Solutions (cenSE) som er et senter for bærekraftig energi, ligger i Stavanger, men har fire eiere: Universitetet

i Stavanger, Universitetet i Agder, IRIS og Teknova.⁶² Universitetet i Tromsø tilbyr Mastergradsprogram i energi og miljø åpent for alle som tilfredsstiller inntakskravene.

UMB, Universitetet for Miljø og Biovitenskap tilbyr videreutdanningskurs⁶³ for lærere i ungdomsskolen og videregående skole innen tema utdanning for bærekraftig utvikling. Målet er å legge til rette for at lærere skal kunne utvikle og videreutvikle sin egen undervisning knyttet til bærekraftig utvikling. Kurset legges opp som et lærende nettverk der både lærere og lærerutdannere utvikler faglige og didaktiske strategier for hvordan man kan undervise for et mer bærekraftig samfunn.

57 <http://www.framtiden.no/>

58 www.gronnhverdag.no

59 <http://www.world-changers.org/>

60 http://www.nordvux.net/download/5083/folkeopplysning_fra_sor.pdf

61 <http://www.uio.no/for-ansatte/arbeidsstotte/prosjekter/gront-uio/aktuelt/miljostudier.pdf>

62 <http://www.cense.no>

63 <http://www.umb.no/larerutdanning/artikkel/videreutdanningskurs-20112012-utdanning-for-berekraftig-utvikling>

En glad gjeng i enga. (foto: Oskar Puschmann)

Utfordringer og muligheter

Arbeidet med undersøkelsen viser at det er mange tilbud og aktiviteter for bærekraftig utvikling i Norden der voksne er involvert, men at aktivitetene ikke nødvendigvis passer inn i en mal for formell eller ikke-formell utdanning.

Gjennom spørreundersøkelsen, workshops, seminarer og informasjon, jmf. også innledningen og Kirsten Paabys artikkel, mener vi at vi har fått en god oversikt over et kupert og spennende læringslandskap og at denne kartleggingen er et viktig utgangspunkt for å gå dypere inn i spørsmålene hvordan, til hvem, og av hvem kunnskapen om dette viktige temaet skal formidles til voksne.

Voksne som målgruppe

Voksne er en utfordrende målgruppe når det gjelder utdanning siden det er frivillig, relativt kostbart og tidkrevende å delta i etter- og videreutdanning. Det betyr at voksne ofte prioriterer strengt og målrettet, er opptatt av direkte nytte av utdanningen og gjerne ser den i en karrieresammenheng.

En gjennomgang av policydokumenter, viser at de nordiske landene har utviklet strategi og fagplaner for bærekraftig utvikling i forskning og utdanning og at flere universitet og høyskoler har strategier for implementering av kunnskap om bærekraftig utvikling i sin utdanning. Voksne er nevnt i noen dokumenter, særlig i sammenheng med livslang læring. Men det har ikke resultert i en offentlig tiltaksplan for hvordan voksne og sivilsamfunnet kan involveres i planer og utvikling og hvilke ressurser man er villig til å bruke for å motivere voksne og legge til rette for kunnskap og engasjement i lokalsamfunn og nærmiljø.

Praktisk oppfølging

Til tross for gode policydokumenter, mangler den praktiske oppfølgingen – spesielt med hensyn til sivilsamfunnet og den voksne befolkningen, jmf. Kirsten Paaby og Carl Lindbergs artikler. Carl Lindberg understreker spesielt utdanningens betydning i sine seks forslag. Arbeidet med denne rapporten viser at utdanning må få et utvidet innhold og omfatte mange læringsarenaer og læringsformer.

Utfordringene er ressurser til og anerkjennelse av utradisjonelle tiltak og samarbeid mellom forskning, utdanningsinstitusjoner, frivillige organisasjoner, næringsliv og lokalmiljøer.

”Det satses mye på forskning, men ikke på opplysning og formidling til folk flest. Det er en stor kløft mellom forskere og folk flest. Vi har skapt noen kunstige avstander og må gjøre forskningen mer interessant.”

I et intervju med A-magasinet (norsk magasin, 19. mai 2011) svarer klimaforsker Rasmus Benestad på spørsmål om det er viktig at vi engasjerer oss i klimaspørsmål: ”Ja, dette vil prege vår framtid og våre barn. Det er spørsmål som omfatter etikk, økonomi, energispørsmål, og mat. Det er vanvittig omfattende”. Han sier videre: ”Det satses mye på forskning, men ikke på opplysning og formidling til folk flest. Det er en stor kløft mellom forskere og folk flest. Vi har skapt noen kunstige avstander og må gjøre forskningen mer interessant.”

Samarbeid og møteplasser

Denne rapporten viser at ”folk flest” er interessert og ønsker å bidra til en bærekraftig utvikling. Lokale organisasjoner og autoriteter, utdanningsinstitusjoner og forskere ser behovet for ny kunnskap og holdningsendringer, også hos voksne og i sivilsamfunnet. Men det må finnes tilgjengelige ressurser, åpenhet for samarbeid på tvers av sektorer og evne til å akseptere og utvikle forskjellige læringsveier for å nå et felles mål.

Denne rapporten ønsker å:

- Vise eksempler på praksis med henblikk på erfaringsutveksling og nordiske eksempler:

Rapporten viser mange eksempler på gode tilbud, tiltak og engasjerte borgere, men det mangler en struktur for erfaringsutveksling som praktisk arbeidende møter og konferanser, der målet er at de forskjellige miljøene møtes, samhandler og inspirerer hverandre. Konferansen Norden – en bæredyktig region med fokus på livslang læring i Odense er et godt eksempel på et slikt tiltak.

Nordiske myndigheter er engasjerte i bærekraftig utvikling og ønsker å være i forkant, spesielt når det gjelder forskning og kunnskap innenfor det formelle utdanningssystemet. Vi oppfordrer myndighetene til å implementere i sin strategi nettopp de mange gode tiltakene og kunnskapstilbudene som finnes på ”bakkenivå”. Bruk dem og synliggjør dem!

- Være grunnlag for konkrete sammenligninger

Kartleggingen gir et godt grunnlag for diskusjoner, ideer og videre arbeid, men dersom det skal gjøres konkrete sammenligninger de enkelte land i mellom, bør kartleggingen spesifiseres, det bør defineres hva man ønsker å få vite, og det bør stilles tilfredsstillende ressurser til disposisjon.

- Være grunnlag for erfaringsutveksling til gjensidig inspirasjon og læring mellom de nordiske landene.

Dette er en enkel kartlegging, men den er et godt utgangspunkt for gjensidig inspirasjon og læring. Ved første øyekast kan mye virke likt i Norden. Det viser seg likevel at kultur, historie og strukturer er ulike nok til å gjøre en forskjell. Samtidig er det et spennende grunnlag for å bruke hverandres erfaringer.

En tverrsektoriell referansegruppe med representanter fra hvert land ble invitert til en workshop i Oslo 14. januar, nettopp for å utveksle erfaringer, inspirere og lære av hverandre. Gruppen uttrykte et tydelig behov for slike møter. Gruppen har også bidratt med eksempler og erfaringer i rapporten.

Den norske Miljøministeren Erik Solheim skriver i forordet til Signals - local action⁶⁴ at kommuner og lokale myndigheter har en unik rolle i arbeidet med å gjøre bærekraftig utvikling til en realitet. Eksempelene i rapporten viser at nye utdanningselementer innen klima og miljø bør settes i et videre, bærekraftig perspektiv slik at alle interessenter i arbeidet for en god utvikling kan få bidra i kunnskapsutviklingen.

Forskning og kunnskap er grunnleggende elementer i arbeidet for en bærekraftig utvikling, områdene må styrkes og utvikles, slik det også presiseres i policy- og strategidokumenter og kunnskapen gjøres attraktiv og tilgjengelig. Like nødvendig er det at samfunnet med sine innbyggere blir motivert til å endre holdninger og adferd og at de små skritt blir like viktige for myndighetene som de store og synlige tiltakene. Rapporten viser at verktøyene er der, de må benyttes.

Vårt forslag er at rapporten blir grunnlaget for et tverrsektorielt nordisk samarbeid, der oversikten og eksemplene er utgangspunkt for gjensidig læring og inspirasjon. Målet må være å bidra til å utvikle hensiktsmessige og effektive strategier for utvikling og implementering av nye utdannings elementer innen klima og miljø. Begrepet utdanning må i denne sammenhengen utvides og utvikles slik at det favner forskjellige læringsarenaer, følger opp en tverrsektoriell tenkning og omfatter alle voksne som målgruppe.

64 Signal-local action success stories in sustainability. Stiftelsen Idébanken 2011. Boken ble gitt til deltakere på Nordic - Baltic conference "Solutions local, together" i januar 2011 i Turku

Structural solutions for ESD 10 in Sweden

<http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001898/189880e.pdf> (side 92)

Utbildning för hållbar utveckling blev ett begrepp i Sverige först år 2000. I mars det året genomfördes på initiativ av den svenska regeringen ett utbildningsministermöte med representanter för länderna runt Östersjön. Det kom att bli en del i Baltic 21 processen, som inletts fyra år tidigare med syfte att skapa en Agenda 21 för Östersjön och regionen runt detta hav. Östersjön, ett känsligt innanhav, är mycket förorenat. Kraftfulla och långsiktiga åtgärder bedömdes nödvändiga för att restaurera havet. Sju rapporter från olika sektorer av betydelse för detta restaureringsarbete hade utarbetats. Där krävdes att utbildningssystemen i de berörda länderna måste uppmärksammas på problemen och bidra till lösningarna. Vid mötet som ägde rum i mars år 2000 på Haga slott utanför Stockholm antogs Haga-deklarationen.

Men utbildningens betydelse för miljöarbetet hade dock redan under lång tid framhållits i Sverige. Vid Stockholmskonferensen för den mänskliga miljön år 1972 hade utbildningens roll uppmärksamats redan år 1967 i förberedelsearbete inför konferensen. I handlingsplanen från konferensen finns därför ett avsnitt om vikten av miljöutbildning. Det manifesterades sedan tydligt år 1990 med en portalmening i skollagen om att «alla i skolan verksamma måste främja omsorgen om vår gemensamma miljö». I de nationella läroplaner för grundskolan och gymnasieskolan, som antogs 1994 har miljöfrågorna en stark ställning, men även det som nu benämns som den sociala dimensionen i hållbar utveckling finns mycket tydligt uttryckt. Begreppet

«hållbar utveckling» i dessa läroplaner syftar där dock endast på den miljömässiga dimensionen.

Begreppet «hållbar utveckling» kom efter Rio-konferensen att spridas genom framgångsrikt Agenda 21-arbete. Det internationellt sett starka miljömedvetandet, som redan manifesterades inför Stockholmskonferensen brukar av internationella bedömare ses som en konsekvens av den i Sverige sedan ett par århundrade tillbaka gällande Allemansrätten, vilken ger medborgarna i huvudsak fritt tillträde till naturen under förutsättning av omsorg om denna

Utbildningsministermötet i mars 2000 resulterade i ett beslut att utveckla en handlingsplan för utbildning för hållbar utveckling i Östersjöregionen, Baltic 21 Education. Litauen och Sverige ledde gemensamt arbetet. Tre arbetsgrupper med engagerade deltagare utmynnade i en handlingsplan som antogs vid ett nytt utbildningsministermöte på Haga slott i januari 2002. Arbetet med handlingsplanen bidrog till att göra utbildning för hållbar utveckling känt inom i första hand ländernas utbildningsdepartement och frivilligorganisationer. Handlingsplanen sändes ut till Sveriges alla grundskolor och gymnasieskolor samt samtliga universitetsinstitutioner. Tyvärr följdes den inte upp med något mer målmedvetet informationsarbete. Den bidrog dock till att de forskare, som inom universiteten arbetat med miljöutbildning i internationella nätverk

kom att omorientera sitt arbete mot utbildning för hållbar utveckling. Det gällde både de i huvudsak nordiska nätverken och de som hade sitt ursprung i OECDs satsning på ENSI-verksamheten (Environment and School Initiatives)

För att stärka ESD-arbetet i de nordiska länderna beslöt den svenska regeringen redan i april 2002 att under sitt ordförandeskap i Nordiska Ministerrådet år 2003 genomföra en konferens om ESD i Karlskrona i juni det året. Så skedde med ett brett deltagande från länderna runt Östersjön.

Förslaget vid toppmötet i Johannesburg i september år 2002, om ett särskilt årtionde 2005 – 2014 för utbildning för hållbar utveckling kom att på olika sätt få en stor betydelse för ESD-arbetet i Sverige. Den svenske statsministern framförde vid toppmötet en inbjudan till en konferens om ESD, som kom att genomföras år 2004.

Sverige blev senare år 2002, tillfrågad av UNECE (FN:s ekonomiska kommitté för Europa) med 56 medlemsländer från Kaukasus till Nordamerika, om att tillsammans med Ryssland inledningsvis leda arbetet på att utveckla en handlingsplan för ESD inom UNECE. Så skedde och redan vid miljöministermötet i Kiev i maj 2003 antogs ett uttalande om vikten av ESD. Det följdes upp vid ministermötet i Vilnius i mars 2005 då en handlingsplan för UNECE antogs, som utgjort en av de viktigaste drivkrafterna för att främja ESD i dessa länder sedan dess.

«Learning to change our world» blev namnet på den internationella konferens som statsministern inbjudit till i Johannesburg. Den genomfördes i Göteborg den 4-7 maj 2004 med starkt stöd från de båda universiteten där, som i flera år arbetat för att främja ESD. Den samlade 350 deltagare från 75 olika länder. De båda universiteten har sedan dess genomfört fem internationella uppföljningskonferensen som i oktober 2008 resulterade i «The Gothenburg Recommendations». Förberedelsearbetet för konferensen i Göteborg

genomfördes av en regeringskommitté, som även hade till uppgift att föreslå regeringen åtgärder för att stärka ESD-arbetet i Sverige. Ett av förslagen var att högskolelagen skulle förändras så att universiteten i sin verksamhet ålades att främja en hållbar utveckling. Ett annat förslag var att Sverige borde etablera ett UNESCO-institut för att främja ESD inom den internationella biståndsverksamheten.

Båda dessa förslag har genomförts. Från den 1 feb 2006 har svenska universitet och

högskolor att i sin verksamhet främja en hållbar utveckling, som i högskolelagen formuleras så: «in their activities, higher education institutions shall promote sustainable development that ensures present and future generations a healthy and good environment, economic and social welfare and justice.» Det har inneburit att många av dem har utvecklat egna policydokument för att uppfylla lagens intentioner Dessa dokument ses som en fortsättning på de frivilliga åtaganden man gjorde under 1990-talet för att främja miljömedvetenheten genom att uttala stöd för olika universitetsdeklarationer med detta syfte. I april år 2010 förstärktes denna lagreglering ytterligare genom att även den nuvarande regeringen ställer sig bakom denna formulering i samband med en revidering av högskolelagen.

De svenska universiteten och högskolorna har sedan länge ett omfattande utbud av program och kurser med syftet att leda till ett lärande för hållbar utveckling. Ungefär en tredjedel av alla kurser tar upp hållbar utveckling i någon form. Högskolelagen har kommit att utgöra basen för de särskilda policy-dokument, som tagits på många universitet och högskolor för att stödja ESD. Arbetet bedrivs enligt de skiftande förutsättningarna som finns för varje fakultet. Särskilda kontaktpersoner för att driva utvecklingen är ofta utsedda av fakultetsledningarna.

Många universitet har som mål att hållbar utveckling som perspektiv och kunskapsinnehåll skall integreras i samtliga utbildningsprogram och tillämpliga kurser, men även att ge möjligheter för studenter att

komplettera sin utbildning med valbara kurser i hållbar utveckling. Redovisningen av arbetet uppfyller på vissa universitet kraven i Global Reporting Initiative (GRI). Ibland används ett självvärderingsverktyg för Hållbar utveckling i Högre Utbildning, AISHE.

Men trots högskolelagens skrivningar, särskilda policydokument, förväntan och stöd från universitets ledning är de avgörande faktorerna den enskilde lärarens vilja och förmåga att ta ett ansvar för att undervisningen präglas av de idéer som bär upp ESD-begreppet. I alltför hög grad vilar ansvaret i praktiken för att förverkliga dessa idéer vid svenska universitet och högskolor liksom inom andra länders högre utbildning på de enskilda eldsjälar, som driver på utvecklingen.

I Sverige finns tre UNESCO Chair for ESD. De har sin verksamhet vid Lunds universitet, Chalmers tekniska högskola och Göteborgs universitet. Den senare är inriktad på att främja ESD inom Early Childhood Education.

Biståndsorganet Sida fick av regeringen i oktober 2007 i uppdrag etablera ett institut, SWEDESD, med syfte att i första hand inom Sveriges biståndsverksamhet främja ESD. SWEDESD som är placerat på ön Gotland i Östersjön är nu inne i slutet av sin uppbyggnadsfas. Globala skolan, som också finansieras av Sida, gör betydelsefulla insatser inom svenska skolor för att främja ESD. Den Globala Skolans verksamhet vilar på skolans läroplaner och kursplaner.

Den svenska myndigheten för skolan, Skolverket, stimulerar ESD genom

Utmärkelsen «Skola för hållbar utveckling» som tillkom år 2005. För att erhålla utmärkelsen måste arbetet organiseras så att alla elever och personal ges möjlighet att aktivt delta i att formulera mål, planera, genomföra och utvärdera lärandet för hållbar utveckling. Utmärkelsen är treårig.

För Folkbildningsrådet med dess studieförbund och folkhögskolor är utbildning för hållbar utveckling en viktig del av verksamheten. Deras verksamhet är fristående från statsmakterna, men bedrivs med resurser från staten.

Grön Flagg är den svenska grenen av internationella Eco Schools med ca 2000 anslutna skolor och förskolor. Denna verksamhet får ekonomiskt stöd från de svenska myndigheterna. Världsnaturfonden WWF, den största miljö- och naturvårdsorganisationen i Sverige, har en betydelsefull verksamhet till stöd för ESD. Deras arbete inriktar sig både mot skolor och universitet.

RCE-Skane ingår sedan 2007 i det internationella nätverk som bygger på idéer utvecklade av UN University i Tokyo för att främja ESD. Även i andra delar av Sverige pågår diskussioner om att skapa nya RCE.

Baltic University Programme är ett internationellt universitetsnätverk mellan 225 universitet in Baltic Sea Region med hållbar utveckling som grund för sitt utbildningssamarbete. CEMUS (Centrum för miljö och utvecklingsstudier, Student Centre for Environment and Development Studies) är en unik institution vid Uppsala universitet, som i

huvudsak drivs av studenter och med utbildning för hållbar utveckling som grund.

Graduate school in Education and Sustainable Development (GRES D) är resultatet av ett forskningssamarbete mellan åtta svenska universitet inom området utbildning och hållbar utveckling. GRES D arbetar för skapa en internationellt betydande forskningsmiljö inom området utbildning och hållbar utveckling. Det finns även olika nätverk till stöd för ESD bland lärare, lärarutbildare och forskare.

Life-Link Friendship School med sekretariat i Sverige, är ett internationellt samarbete av skolor från olika delar av världen som arbetar för att stimulera ESD. Dess projekt i 9 Arab countries utvaldes av UNESCO, som ett Good Practice vid Bonnkonferensen, 2009.

För Svenska Unescorådet är utbildning för hållbar utveckling en prioriterad uppgift. Genom ett välutvecklat nät av kontakter med svenska myndigheter och frivilligorganisationer har rådet under hela FN-årtiondet utnyttjat möjligheterna att främja ESD. Svenska Unescorådet har även i det internationella samarbetet och vid Unescos generalkonferenser understrukit betydelsen av ESD. Det gällde bl a vid World Conference on ESD i Bonn 2009 där Sverige var väl representerat.

Beslutet av Förenta Nationernas generalförsamling att proklamera ett särskilt årtionde för ESD har alltid haft ett starkt svenskt stöd. Årtiondet har inneburit att

betydelsen av miljöutbildning och ESD har lyfts fram som aldrig tidigare i Sverige och internationellt.

Erfarenheterna i Sverige av arbetet för att främja ESD är med säkerhet likartade med världen i övrigt.

Det krävs ett starkt stöd och stimulans uppifrån, från olika politiska nivåer, av långsiktigt tänkande politiker och tjänstemän inom utbildningssektorn. Men samtidigt måste detta mötas av engagerade och ansvarskännande lärare, studenter och föräldrar som är beredda att ta på sig rollen som eldsjälar ute i förskolor, skolor, på universitet och företag. Sverige som har goda förutsättningar att främja ESD måste än mer kraftfullt arbeta för att få hela vårt utbildningssystem att präglas av perspektivet hållbar utveckling. Tillsammans måste vi oberoende av var vi finns inom utbildningsverksamheten ständigt ha barnen och barnbarnens framtid i våra tankar.

Med utgångspunkt från svenska erfarenheterna av arbete för ESD under åren 2000 – 2010 vill vi presentera några förslag:

Six proposals on Education for Sustainable Development

1. Request that your Ministers of Education, and their Ministries, develop action plans on ESD, giving government agencies clear roles and responsibility. Request that all relevant legislation and regulation reflects the importance of ESD.
2. Request Members of Parliament to raise the importance of ESD with the government.
3. Make politicians in local and regional government, especially those responsible for school issues, aware that ESD is an important dimension to issues of quality.
4. Request that national government bodies and agencies for international aid and cooperation, in their negotiations with the countries receiving support in the education area, require that educational activities be permeated by the perspective of sustainable development.
5. Request that conferences dealing with any aspect of sustainable development always discuss the importance of the role of education.
6. Request that universitetsledningarna antar en policy för ESD-arbetet vid universitet och högskolor, men att de även deltar i debatt och diskussioner med lärare och forskare om hur den antagna policyn ska kunna genomsyra lärosätets hela verksamhet.

The 2005–2014 Decade of Education for Sustainable Development is the golden opportunity for all of us – committed teachers at all levels, school and university heads, students, education ministers and other education politicians all around the world – to take these matters seriously, to work with others to change all levels of our education systems, so that when the students have completed their education they will really possess the ability and will to work actively for sustainable development in our societies.

En rapport om voksen- og videreutdanning i Norden innenfor klima og miljø

Nordisk Ministerråd ønsker å få utarbeidet en mindre kartlegging av utdanning for miljø og bæredyktighet, lagt til rette for voksne i Norden. Vi håper du kan hjelpe oss ved å fylle ut skjemaet under. Skjemaet er slik at det skal være enkelt å fylle ut. Dersom vi har flere spørsmål, vil vi gjerne få kontakte deg, derfor er det viktig at vi får kontaktinformasjon (se under)

Kartleggingen skal:

- Vise eksempler på praksis med henblikk på erfaringsutveksling og nordiske eksempler
- Være grunnlag for konkrete sammenligninger
- Være grunnlag for erfaringsutveksling til gjensidig inspirasjon og læring mellom de nordiske landene
- Kunne danne grunnlag for utarbeidelse av hensiktsmessige og effektive strategier for utvikling og implementering av nye utdannings elementer innen klima og miljø.
- Være tverrsektoriell og omfatte alle typer voksenopplæring

Oppfølging:

MÅL: *Forslag til strategi for å utvikle og implementere bærekraftig utvikling (ref. FNs 10år for bærekraftig utvikling)*

- Hva forteller kartleggingen oss?
- Hvilket nivå ligger eksemplene på?
- Hvilke erfaringer kan vi trekke?
- Kan kartleggingen bidra til nye og bedre tilbud?
- Hvordan spre gode eksempler.

Rapporten og eksempler skal blant annet presenteres under konferansen

<http://www.solutions2011.fi/> og gjennom det nordiske nettverket for voksnes læring, NVL, www.nordvux.net

Vi er svært takknemlige om du tar deg tid til å fylle ut skjemaet og returnerer det **innen 1. desember**

Takk for hjelpen☺

Hilsen

Ellen Stavlund,

www.vofo.no +47 95793086

Nordisk Nettverk for voksnes Læring, NVL (www.nordvux.net)

Vofo, studieforbundenes interesseorganisasjon (www.vofo.no)

VOFO, 18. oktober 2010

Institusjon	Ikke formelle læringstilbud		Fagområder/innhold	Målgruppe	Eget studium/ emne	Implementert i annen utdanning.
	Formelle utdannings tilbud	X				
Tittel		Grad / nivå				
		15 poeng				
			Omfang			Andre kommentarer:
			Ett semester			
			Tidsrom			
			Vår 2010			

Dato/Institusjon:

.....

Kontaktperson:

e-post

Her finner du de svarene vi fikk på kartleggingen:
<http://vofo.no/nb/content/b%C3%A6rekraftig-utvikling>

Kontakinformasjon for rapporten:

Ellen Stavlund, ass. generalsekretær
VOFO, Studieforbundenenes interesseorganisasjon
ellen.stavlund@vofo.no

Tlf +47 22 41 00 00
Mobil + 47 95 79 30 86
www.vofo.no

Kirsten Paaby, seniorrådgiver
Stiftelsen Idébanken
Kirsten@idebanken.no

Tlf +47 23 31 09 62
Mobil +47 909 747 88
www.idebanken.no